

1982

ANAYASASI'NDA YASAMA,
YÜRÜTME VE YARGI
İLİŞKİLERİ

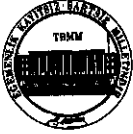

İSTANBUL,
28 NİSAN 1986

1982

ANAYASASI'NDA YASAMA,
YÜRÜTME VE YARGI
İLİŞKİLERİ

İSTANBUL,
28 NİSAN 1986

1982 ANAYASASINDA YASAMA, YÜRÜTME VE YARGI İLİŞKİLERİ

P A N E L

**28 Nisan 1986
Boğaziçi Üniversitesi
İSTANBUL**

SUNUŞ :

Prof. Dr. MURAT DİKMEN — Sayın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekilimiz, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin sayın üyeleri ve konuklarımız, sayın mensuplarımız; «1982 Anayasasında Yasama, Yürütme ve Yargı ilişkileri» konulu panel dolayısıyla bir araya gelmiş bulunuyoruz.

Bu panelin konusunun büyük önemi yanı sıra, Türkiye Büyük Millet Meclisimizden yüksek düzeyde bir heyetin üniversiteleri ve bu meyanda üniversitemizi de ziyaret etmekte olmasının değerini ve bundan duyduğumuz memnuniyeti bilhassa dile getirmek isterim.

Panelin açılış konuşmasını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekili ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanı Sayın Abdulhalim Aras yapacaklardır. Şimdi, kendilerini açılış konuşmasını yapmak üzere, panel üyeleriyle beraber kürsüye davet ediyorum.

AÇILIŞ KONUŞMALARI :

ABDULHALİM ARAS (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanı) — Sayın konuklar, değerli öğretim üyeleri, sevgili gençler; Türk Milletinin uzun ve köklü tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 66 ncı açılış yıldönümünü kutlamanın derin mutluluğu ve kıvançını içindeyiz.

Türk istiklal Mücadelesinin en büyük güç kaynağı ve devletimizin temel dayanağı olan «Millî Egemenlik» ilkesinin daima korunması ve canlı tutulması için, ilk defa geçen yıl başlattığımız geniş kapsamlı kutlama programları çerçevesinde üniversitelerimizle sürekli işbirliği yapılarak gerçekleştirilen sempozyum ve panellerden duyduğumuz sevinç ve memnuniyeti bilhassa ifade etmek istiyorum.

Açılışını yapmakla onur duyduğumuz bugünkü «1982 Anayasasında Yasama, Yürütme ve Yargı İlişkileri» konulu panel de bu yılki Millî Egemenlik Haftası kutlama programı içerisinde yer alan faaliyetlerden birini oluşturmaktadır.

İnanıyoruz ki, bilim adamlarımızın siyasal yaşamımızla ilgili olarak ortaya koyacakları görüş ve düşünceler, demokrasimizin daha da kökleşip gelişmesine büyük katkıda bulunacaktır.

Bu konuda çalışmalarını yoğun bir şekilde sürdüren ve eserleriyle milletimizin siyasal alandaki gelişme sürecine hız katan değerli bilim adamlarımıza huzurlarınızda teşekkür etmeyi zevkli bir görev sayıyorum.

Sayın konuklar, bilindiği gibi, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte kurulan yeni Türk Devletinin temel niteliği, Millî Egemenlik esasına dayalı oluşudur.

Milletin seçtiği temsilcilerden kurulan Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, yasama ve yürütme yetkilerini kendisinde toplamış, kuvvetler birliği sistemini benimsemisti. Meclis Başkanı, aynı zamanda hükümet ve devlet başkanıydı. Bakanlar, doğrudan doğruya Meclis tarafından ve kendi üyeleri arasından seçiliyordu.

O günlerin şartları içerisinde, gerek bütün şiddetiyle devam eden bağımsızlık savaşının kazanılması ve gerek millî egemenlik anlayışı-

nın gerektirdiği sosyal ve siyasal değişikliklerin gerçekleştirilmesi için Meclis Hükümet sisteminin ve kuvvetler birliği anlayışının benimsenmesi uygun bulunmuştur.

Nitekim, 20 Ocak 1921 tarihli ilk Anayasada da, devletin siyasal rejimini belirleyen temel hükümler ilk üç maddede sırasıyla yer almıştır. İlk maddede belirtilen «Egemenlik kayıtsız şartsız millettir» ifadesiyle de, Millî Mücadele ruhunun temel dayanağı resmen ve hukuken siyasal hayatımıza girmiş ve vazgeçilmez bir ilke olarak tüm anayasalarımızın temel prensibi olmuştur.

Daha sonra gelişen olaylar ve özellikle 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşmasından sonra uygulanan siyasî rejimde değişiklikler yapma gereği doğmuş; 29 Ekim 1923'te yapılan Anayasa tadilatı ile Cumhuriyet ilan edilerek, demokratik parlamenter rejimin tam olarak uygulanması yolunda büyük bir adım atılmıştır.

Gerek 1921 ve gerek 1924 anayasalarına baktığımızda, milleti temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi, egemenliği yine millet adına kullanmada ve karar almada tam yetkiliydi.

1961 Anayasası ile birlikte egemenliğin kullanılmasında «Kuvvetler ayrılığı» prensibinin getirildiğini görüyoruz. 1961 Anayasasının 4 üncü maddesi «Türk Milleti, yetkili organlar eliyle egemenliğini kullanır» ve 5 inci maddesi de «Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama yetkisini kullanmayı haizdir» ifadesiyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi, sadece yasama yetkisi yönünden milletin temsilcisi sayılmıştır.

1982 Anayasamızda da aynı hükümler korunmuş; fakat başlangıç bölümünde, kuvvetler ayrımının organlar arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmediği, yetkilerin kullanımında işbölümü ve işbirliği olduğu, üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu belirtilmiştir.

Sayın konuklar, 1921 tarihli Anayasamızda 1982 tarihli son Anayasamıza kadar toplumsal hayatımızın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde ve millet iradesinin tam ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesinde en önemli rolü oynayan yasama, yürütme ve yargı ilişkileri konusu üzerinde bilim adamlarımızın yapacakları açıklamalar, ortaya koyacakları görüşler, bu konudaki düşüncelerimize dah da açıklık kazandıracak ve sürekli olarak değişebilen şartların ortaya çıkaracağı sorunların çözümüne ışık tutacaktır.

İki yıldan beri üniversitelerle işbirliği halinde yapmış olduğumuz sempozyum ve paneller, görüyoruz ki, meyvesini vermek üzeredir.

Bu sempozyum ve paneller, üniversitelerimizle Meclisin hemhâl, ahenkli bir şekilde çalışması, siyaset bilimcileriyle biz siyaset tatbikatçıların bir araya gelmesini sağlaması ve bu gelişte, Türk Millî Egemenlik felsefesine yeni boyutlar kazandırma imkânının elde edilmesi bakımından çok ehemmiyetli olmuştur.

Geçen yıl Ankara Üniversitesiyle, Marmara Üniversitesiyle yaptığımız sempozyumlarda ortaya atılan görüşler ve bütün açılışlar bir kitap halinde derlenmiştir; inşallah, bu panelin de bir kitap halinde sizlere sunulmasını şimdiden vaat ediyoruz; bunun, burada konuşulan metinler olarak kalmamasına dikkat ve özen göstereceğiz.

Bu duygu ve düşüncelerle, bugünkü paneli düzenleyen Boğaziçi Üniversitesinin değerli öğretim üyelerine bir kere daha teşekkür ederken, panele konuşmacı ve tartışmacı olarak katılan sayın bilim adamlarımızı, sayın konuklarımızı ve sevgili gençlerimizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Doç. Dr. MİM KEMAL ÖKE (Oturum Başkanı) — Sayın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanvekili, muhterem milletvekilleri, kıymetli meslektaşlarım, kıymetli Boğaziçi Üniversitesi elemanları ve öğrenci arkadaşlarım; bugün Boğaziçi Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü olarak müstesna bir gün yaşıyoruz.

Bugünün önemi iki açıdan incelenebilir. Bunlardan bir tanesi, enstitümüz bu faaliyetiyle, biraz önce Sayın Meclis Başkanvekilimizin ifade ettiği gibi, politika tatbikçileriyle politika bilimcileri arasında bir işbirliğini, bir köprüyü oluşturmuş durumdadır. Birkaç ay önce Sayın Durmuş Fikri Sağlar'ın, üniversitemizi teşrifleriyle başlatmış olduğumuz bu sürecin ileride daha da güçleneceğine, daha da verimli olabileceğine inanıyoruz.

İkincisi, bugün burada toplanmamızın ve bu paneli birlikte idrak etmemizin sebebi, «Millî Hâkimiyet, Ulusal Egemenlik» fikri ve uygulamalarıdır.

Aslında bu önemli konunun mana ve ehemmiyetini burada tartışmakla bitiremeyiz; ancak belki şu kadarını söylemek mümkündür ki, biz Türkler, felsefe olarak, uygulama olarak bu fikri uygulayan, bayrağını kaldıran ve bütün dünyaya hediye eden yegâne ve ilk Asya milleti olduk.

İşte, böylesine önemli bir kavramın, tanıtılmasında, gelişmesinde, unsurlarının bilinmesinde yarar vardır.

Ben, şu kısacık açışında olayın biraz temeline inerek, sizlere Birinci Meclisten millî hâkimiyetle ilgili bazı tespitleri getirmek istiyorum.

Nereden çıktı bu kavram? Mustafa Kemal bu kavramı kafasında oluşturduğu vakit acaba hangi düşünceden hareket ediyordu? İşte bunları bilmek için, yakınçağ tarihimizin, Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu son dönemlerin çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, bir yandan, «Büyük Güçler» adını verdiğimiz «Düveli Muazzama»nın etkisiyle, bir yandan da, iç çalkantılar yüzünden bir çöküş içerisindeydi. Bu çöküş karşısında, çeşitli âlimler, devlet adamları reçeteler üretmeye kalktılar. Bu reçeteler içerisinde en tutarlısı ve Türkiye'yi bugüne getiren reçete «Millî Hâkimiyet» veya o günkü deyişiyle «Hâkimiyeti Millîye» idi.

Mustafa Kemal Atatürk, Birinci Meclisteki bir konuşmasında aynen şöyle diyor : «Muhterem ve aziz arkadaşlarım, yeni Türkiye Devletinin ruhu bünyanı millî hâkimiyettir, milletin kayıtsız şartsız hâkimiyetidir. Bu milletin, hâkimiyetini idrak edebilmesi ve onu emniyetle koruyabilmesi, birtakım hususî vasıflara ve mümtaz terbiyeye malik olmakla mümkündür. Bir milletin ki, siyasi terbiyesinde, içtimai terbiyesinde, vatanseverliğinde noksan vardır; öyle bir millet, hâkimiyetini lüzumu derecede kuvvetle elinde tutamaz.»

İşte, Büyük Atatürk'ün bu vasiyeti doğrultusunda bizler, bugün «Millî Hâkimiyet» prensibini çeşitli unsurlarıyla tartışmaya açıyoruz. Ulusal egemenlik fikrinin süzüle süzüle, olgunlaşarak günümüze intikal etmesi ve 1982 Anayasasında vücut bulmasını, bunun getirdiği çeşitli unsurları burada birlikte tanımaya ve tartışmaya çalışacağız.

Bu nedenle, ilginç olacağına, çok ilgi çekeceğine ve öğretici olacağına inandığım bu paneli uzmanlarına bırakarak, ben vazifemi hemen bitirmek istiyorum; fakat bunu yapmadan önce, panelimize iştirak eden kıymetli uzmanlarımızı size takdim etmek isterim :

Sayın Profesör Doktor Orhan Aldıkaçtı, kendileri bu konularda uzmanlık birikiminin ötesinde, 1982 Anayasasının da önemli mimarlarından birisi olarak aramızda bulunuyor; lütfettiler, kabul ettiler, bugün bu panelde bizlerle birlikte olacaklar.

Boğaziçi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı Sayın Profesör Doktor Metin Heper de, kamu yönetimi ve bürokrasi konularında Türkiye'nin sayılı uzmanlarından; panelimize kendileri de iştirak ediyorlar.

Sayın Doçent Doktor Ersin Kalaycıoğlu, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünün öğretim üyelerinden; kendisinin de siyasal hayat konusunda çeşitli çalışmaları var.

Şu anda bizimle beraber olan, fakat panelde kendisini göremediğimiz Sayın Ordinaryüs Profesör Reşat Kaynar'ın da masada yerini almasını rica ediyorum; kendisi de, bize çeşitli konuşmacıların tebliğlerinden sonra bir özetleme yapacaklar efendim. Buyurun Reşat Bey.

Ord Prof. REŞAT KAYNAR — Sayın Başkan, müsaade buyursanız ben yerimi muhafaza edeyim; Türkiye'de yerini muhafaza etmek çok mühim bir iş.

BAŞKAN — Efendim, sizin yeriniz bizim başımızın üzerindedir. O bakımdan, nerede isterseniz, lütfedersiniz, bulunabilirsiniz.

TEBLİĞLER :

OTURUM BAŞKANI — Efendim, ben, «Söz büyüğün, su küçüğün» diyerek, konuyu hemen Profesör Doktor Orhan Aldıkaçtı'yla açmak istiyorum.

Buyurun Sayın Aldıkaçtı.

Prof. Dr. ORHAN ALDIKAÇTI — Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanvekili, sayın milletvekilleri, değerli öğretim üyeleri ve genç arkadaşlarım; «Adalet mülkün temelidir» sloganını yahut da formülünü mahkemelerimizin hâkimler heyetinin arkasında sık sık gördünüz, hiç olmazsa televizyonda seyrettiniz.

«Adalet mülkün temelidir» dendiği zaman anlaşılması gereken, adaletin, mülkiyet hakkını koruduğu değil; adaletin, devletin temeli olduğudur ve buradaki «Mülk» kavramının devlet anlamına geldiğidir. Diğer bir deyişle, devletin varlık sebebi, adaletin gerçekleştirilmesi, fertler arasında refah, huzur ve güvenliğin sağlanmasıdır.

Diyebiliriz ki, devleti oluşturan üç temel fonksiyon içerisinde en önemlisi yargı fonksiyonudur ve esasen bu gerçek insanlar tarafından anlaşıldı demiyorum, fakat sezildiği için daha başlangıçta; yani fert hak ve hürriyetleri için despota karşı, krala karşı varlık mücadelesinin sürdürülmesine başlanıldığında ilk önce yargı kuvveti ele alınmış ve yargı kuvvetinin, yargı fonksiyonunun bağımsız bir şekilde gerçekleşmesi yolları araştırılmıştır.

Bundan dolayıdır ki, yargının bağımsızlığı fikri, anayasalara, yazılı anayasalara hemen girmiş ve aslında yürütme ve yasama fonksiyonları, onları gerçekleştiren organlar, bu organların kuruluşları, çeşitli değişikliklere uğradıkları halde yargı fonksiyonunun temel fikri, yargı fonksiyonunun bağımsızlığı, yargının hiç kimsenin etkisinde kalmadan gerçekleşmesi fikri, fert hak ve hürriyetlerinin bir anlam taşımasında temel etken olarak kabul edilmiştir.

Bunun içindir ki, bütün yazılı anayasa düzenine giren ülkelerde ve özellikle demokrasiyi benimseyip, demokratik rejimi gerçekleştiren

mek amacına yönelik çaba sarf eden ülkelerde yargının bağımsızlığı sorunu temel bir ilke olarak ele alınmıştır.

Türk Anayasa hukukunun gelişmesinde de bu ilkeye sadık kalınmış ve daha başlangıçtan ilk yazılı Anayasadan itibaren yargının bağımsızlığı benimsenmiştir. Bu o kadar benimsenmiştir ki, padişahların saygı gösterdikleri kadrolar, hâkimler fikri Anayasanın içine girmiş ve Anayasamızda yargı kuvveti, diğer organların etkisinde kalmadan faaliyetini sürdürebilen bir kuvvet olarak düzenlenmiştir.

Bu gelişme, daha doğrusu Anayasa hukukumuzdaki gelişme daha sonraları 1909'da Anayasa büyük tadile uğradığı halde 1921 Anayasası ile -ki geçici bir dönemdi- millî egemenlik ilkesinin Anayasaya, Anayasa Hukukumuzda ilk defa girmesinden sonra kuvvetler birliği kavramının uzantıları, yahut sonuçları dolayısıyla yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri tek bir organda toplandığı kısa dönem istisna edilirse, 1924 Anayasasının 8 inci maddesi ile, yargı kuvvetinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemeler tarafından yerine getirileceği hükme bağlanmıştır.

Fakat, yargı fonksiyonunun bağımsız mahkemeler tarafından yerine getirilmesinin soyut bir şekilde açıklanması veyahut düzenlenmesi ayrı bir sorundu; bu tamamen teorik bir görüştü, bunun gerçekleşmesi ise diğer ve belki çok daha önemli olan bir husustu.

Aslında, mahkeme dediğimiz zaman, soyut bir organ, Anayasanın kendisine verdiği yetkileri kullanan bir kuruluş düşünülüyordu, yahut başka türlü düşünülmesi mümkün olmayan bir devlet organı fikri belirtiliyordu; fakat bu organa hayatıyet veren, bu organın fonksiyonunun belirtilen amaca uygun olarak gerçekleşebilmesini sağlayan ise hâkimlerdi, insanlardı; sizin, benim gibi kişilerdi. İnsanların da görevlerini yaparken çeşitli etkilerde kalması mümkündü. Binaenaleyh, «Mahkemelerin bağımsızlığı» dendiği zaman, «Mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması için bir düzen oluşturuluyor» dendiği zaman, her şeyden önce hâkimlerin bağımsızlığını sağlayacak ilkelerin, yahut hükümlerin getirilmesi gerekirdi. Bu gerçek, bugün hâlâ yürürlükte olan, dünyanın ilk yazılı anayasası olan diyelim, Amerika Birleşik Devletleri Anayasasında, hâkimlerin tayin edildikten sonra yüksek mahkemece bir daha azlolunamayacakları, ömrü boyunca hâkim olarak kalacakları ilkesiyle sağlanmak istenilmiştir.

Diğer Batılı ülkeler de, diğer demokratik ülkeler de -her biri kendi anlayışlarına göre- sorunu düzenlemek istediler ve düzenlediler. Bizim konumuz, bizim Anayasa Hukukumuzda bu sorunun nasıl ele alındığı ve nasıl gerçekleştirildiğidir.

Dediğim gibi, 1924 Anayasasının 8 inci maddesi, bu hususta temel bir ilke, emredici bir hüküm getirmekle beraber, bu hükmün gerçekleşmesini sağlayacak tedbirler almamıştı, bu hususu kanun koyucuya bırakmıştı. Bu uygulamanın hiç olmazsa bizim toplumuzun bünyesine uygun olmadığı, 1955 - 1956 yıllarında, bir sabah uyandıkları zaman emekliliğe sevk edildiklerini duyan 16 Yargıtay üyesi olayında tartışılmaz bir şekilde belirmişti. Bunun içindir ki, 1961 Anayasası düzenlenirken, mahkemelerin bağımsızlığı, hiçbir etkide kalmadan görevlerini yapacağı ilkesinin yeterli olmayacağı Anayasa koyucusu tarafından düşünüldü ve hâkimlik mesleğinin teminat altına alınması, hâkimlerin görevlerini hiçbir etkiye, yahut korkuya kapılmadan yerine getirebilmeleri imkânları araştırıldı ve bir yenilik olarak Yüksek Hâkimler Kurulu diye bir müessese oluşturuldu. Yüksek Hâkimler Kurulu, hâkimlerden oluşan bir heyetti ve hâkimlerin özlük işlerini, siyasi iktidarın etkisinden tamamen kurtarıyordu. Bu heyet, âdeta bir lonca yönetim kurulu gibi, hâkimlerle ilgili kararları veriyor, tayinleri yapıyor, onların disiplin sorunlarını çözüyor ve bu suretle, aranan, özlenen bağımsızlığın sağlanabileceği düşünülüyordu.

Yüksek Hâkimler Kurulunun oluşması da hâkimlerin aralarında yapacakları seçime bırakılmıştı; fakat Anayasanın uygulanması sırasında beliren bazı olaylar bu hususta ciddi tereddütler yarattı. Özellikle bu seçimlerin ve devlet iktidarının, âdeta zararlı bir kuvvet gibi, devletin en temel fonksiyonunu gerçekleştirmekle yükümlü olan bir heyetin faaliyetine katılmaması, gerçekte dediğim gibi, uzun uzun düşündürülecek nitelikteydi.

Gerçekte iktidardan bu kadar şüphe etmek mi gerekirdi? «Zaman zaman beliren olaylar, bir iktidarın yaptığı yanlış bir iki eylem, yahut işlem genelleştirilip bütün iktidarlara mal edilmeli mi idi?» sorusu, 1982 Anayasası düzenlenirken Danışma Meclisinin Anayasa Komisyonunun üstünde uzun boylu tartışıldığı konulardan biri oldu. Aslında komisyonda Anayasa Mahkemesinden, Danıştay'dan gelen hâkim üyeler vardı. Bununla beraber 1982 Anayasası, temelde 1961 Anayasasının bütün demokrasiler için geçerli olan ve başka türlü düşünülmesi de mümkün olmayan temel kuralına bağlı kaldı ve 9 uncu maddede yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılacağını hükme bağladı.

Yargı yetkisinin bağımsız mahkemeler tarafından yerine getirileceğinin hükme bağlanması, doğrudan doğruya mahkemelerin bağımsızlığı sorununu ele almayı gerektirdi ve 138 inci maddede mahkemelerin bağımsızlığının ne anlama geldiği ayrıntılı bir şekilde ya-

zıldı. Hele bilhassa, mahkemelerin verdiği kararların üstünlüğü 138 inci maddesinin son fıkrasında belirtildi. Maddenin daha önceki fıkralarında hâkimlerin görevlerinde bağımsız oldukları ve birinci fıkrasında -üzerinde ısrarla duruyorum- görevlerini yaparken Anayasa ile, kanunla ve hukukla bağılı kaldıklarını belirtiyordu.

Diğer bir deyişle, mahkemeler görevlerini yaparlarken, yahut da toplum içerisinde herhangi bir fert bir dava açarken, Anayasanın bir hükmüne dayanarak da dava açabilecekti; fakat doğrusu 138 inci maddenin birinci fıkrasında getirilen bu görüş yeni değildi, 1961 Anayasası ile de aynı sonuca varmak mümkündü ve bu savunulmuştu. Bununla beraber, bu savunma tatbikatta fazla iltifat görmedi; teorik olarak Anayasanın hükümlerine dayanılarak varılan bu sonuç, bu sefer 1982 Anayasasının 138 inci maddesine kondu.

138 inci maddenin diğer ikinci ve üçüncü fıkraları klasik hükümlerdir ve hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremeyecekleri, genelge gönderemeyecekleri, tavsiye ve telkinde bulunamayacaklarını ve Yasama Meclisinde, görülmekte olan bir dava hakkında tartışma açılmayacağını amirdir ki, Yasama Meclisi gibi millî iradeyi açıklayacak olan bir organda bu tartışmanın yapılması, elbette mahkemeleri etkileyebilecek niteliktedir. Daima etkiler demiyorum, etkileyebilecek niteliktedir.

Ondan sonraki dördüncü fıkroda, «Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır. Bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez» denilmektedir. Aslında bu da yeni bir hüküm değildi; 1961 Anayasasının incelenmesinde, yorumlanmasında varılması mümkün olan bir sonuçtu; fakat bazı tartışmalara yol açmıştı. 1961 Anayasasındaki hüküm bundan dolayıdır ki, daha iyi olduğu düşüncesiyle bu 138 inci maddenin dördüncü fıkrası meydana getirildi.

Mahkemelerin bağımsızlığını bu şekilde ilan ettikten sonra, bu mahkemede görev alacak olan hâkimlerin ve savcılarının teminatı araştırıldı.

1961 Anayasasında savcılar için bir teminat yoktu. 1982 Anayasasında savcılar da hâkimler gibi teminat altına alındılar. 139 uncu maddesine, «Hâkimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz...» şeklinde bir hüküm konuldu. (Eğer meslekten çıkarılmalarını gerektiren bir hal olursa; bu, Yüksek Hâkimler Kurulunun yerine geçen Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu tarafından karara bağlanır.)

Sonra 140 ıncı maddede, meslekten gelen Anayasa Komisyonu üyelerinin etkisi fazla oldu. Hâkimlik ve Savcılık mesleği hakkında uzun bir madde düzenlendi ve bu maddede gerçekten her ihtimal düşünölmeye çalışılarak, hâkimlerin, idarenin herhangi bir etkisinden masun tutulması yolları araştırıldı ve «Hâkimlik ve savcılık mesleği» kenar başlığını taşıyan 140 ıncı madde meydana getirildi.

Elbetteki hâkimler ve savcılar tamamen bağımsız olmakla beraber, mesleklerini ifa sırasında yapabilecekleri hatalardan dolayı veya hut da meslekleriyle bağdaşmayacak bir şekilde birtakım eylem ve işlemlere girişirlerse denetlenmeleri gerekirdi. Bu da, Anayasanın 144 üncü maddesi ile sağlandı. Bu madde de uzun olarak kaleme alınmıştır. Uzun olarak kaleme alınmasının sebebi, her türlü ihtimale karşı hâkim ve savcılarını korumak, onların bağımsız olarak görevlerini yerine getirmelerini sağlamaktır.

Biraz evvel söylediğim gibi, 1961 Anayasası, hâkimlerin tayinlerini ve özlük işlerini tamamen bağımsız olan Yüksek Hâkimler Kurulu kavramının üstüne oturtmuştu. 1982 Anayasası, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunu oluşturdu. Bu oluşturmada bir değişiklik getirildi; Devlet Başkanına, bu üyelerin tayini yetkisi verildi ve ayrıca da, bunlar görevlerini yaparken, gerektiğinde Adalet Bakanının bu kurula başkanlık edebileceğini hükme bağladı. Bu suretle, devlette yasama, yürütme ve yargı fonksiyonları ayrı bağımsız birer kuvvet halinde çalışırken; bu bağımsızlığın, hiç de başıbozukluk veya hut da tamamen kendi anladığı şekilde faaliyetini sürdürmek anlamına gelmediği açıklayan ve Anayasanın başlangıç kısmında bulunan kuvvetler ayrımının, devlet organları arasında üstünlük sıralaması anlamına gelmeyip, belli devlet yetkilerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medenî bir işbölümü ve işbirliği olduğu ve üstünlüğün ancak Anayasa ve kanunlarda bulunduğu fıkrasıyla, yahut paragrafıyla da uyum sağlandı.

1982 Anayasasına karşı yoğun bir kampanyanın yapıldığı bugünlerde beni şaşırtan bir husus, henüz daha bu maddeye sıranın gelmediğidir; yani Adalet Bakanının gerektiğinde Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna başkanlık edebileceği hükmünün daha henüz tenkitlere hedef olmamasıdır; ama şunun bilinmesi yararlıdır ki, aslında bizim 1961 Anayasasında getirdiğimiz sistem, nevi şahsına münhasır, henüz hiçbir devlette uygulama görmeyen bir sistemdi ve aslında da hâkimlerin seçiminde gerçek anlamda politik mücadelelerin yapıldığı bilahara anlaşıldı.

Bu durumu mümkün olduğu kadar ortadan kaldırmak için taraf-sız Cumhurbaşkanına bu yetkilerin verilmesi uygun göröldü ve taraf-

sız Cumhurbaşkanının seçeceği hâkimlerin, gerektiğinde Adalet Bakanının başkanlığında toplayarak fonksiyonunu yerine getirmesi teminat altına almak istenildi.

Değerli dinleyenlerim, işte bu temel ilkelerin ışığı altında yargı fonksiyonu, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Uyuşmazlık Mahkemesi, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi olarak düzenlendi ve bu arada Sayıştayında, Anayasa Komisyonunun uzun tartışmaları sonunda, bir yargı fonksiyonu yerine getirdiği ve yüksek mahkemeler arasında yer alması gerektiği hükme bağlanarak bu bölüme kondu. Sonraları nedense yine o bölümde kalmakla beraber, Sayıştay, bölümün son maddesi olarak düzenlendi. Bununla beraber, biraz evvel okuduğum maddede; yani başlangıç kısmındaki hükümde sıralamanın bir önemi olmadığı hatırlanacak olursa, Sayıştayın da 160 ıncı madde olarak yargı bölümünün sonuna konmasının büyük bir önemi olmaması gerekir; fakat bu işlemi yapanlar, bu düzeni getirenler, belki Anayasa Komisyonu ile yahut da Danışma Meclisi ile bu konuda daha fazla bir ayrılığa düşmemek için buna bir anlam vermek istemişlerdir.

Sürenin dolduğunu, Sayın Başkan ikaz etti Onun için, bu şematik izahatımı burada kesiyorum. Aslında size, bağımsız yargı fonksiyonunun temel ilkelerinin nasıl olduğunu ve bağımsız yargı fonksiyonu içerisinde görev alan yüksek mahkemelerin hangi organlardan oluştuğunu belirtmeye çalıştım.

Hepinize teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI — Efendim, Sayın Aldıkaçtı'ya yeniden teşekkürlerimizi, şükranlarımızı arz ediyoruz.

Son derece açıklayıcı bilgilerinden sonra kendisine yine sorularda ve tartışma sırasında söz vereceğimizi de şimdiden taahhüt ediyoruz.

Bu konuda herhalde sayın dinleyiciler arasından da bazı katkılar olacaktır; ancak hemen sözü müsaadenizle Sayın Prof. Heper'e vermek istiyorum.

Sayın Heper, sizin de katkılarınızı rica edelim.

Prof. Dr. METİN HEPER — Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanvekili, sayın milletvekilleri, sayın Rektör Vekili, sayın dinleyiciler; bundan 27 sene önce bir Haziran ayında Sayın Aldıkaçtı'dan İstanbul Hukuk Fakültesinde, Haziran imtihanını geçmek üzere sorular almış, kendisine iyi cevaplar vermiş ve geçmiştim. Her

ne kadar konumuz millî egemenlik, yürütme, yargı ve yasama ise de, yanımda Sayın Hocamız otururken bu konuyu hukukî açıdan ele almanın tehlikeleri olacağını düşünerek, konuya bir siyasal bilimci gibi yaklaşıp, ne gibi sonuçlara varabiliriz; hafta sonu boyunca bunu düşünmeye çalıştım.

Biraz önce Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanvekili de işaret buyurdular, 1924 Anayasası ile 1961 ve 1982 Anayasalarına baktığımızda çok önemli bir fark ortaya çıkıyor. 1924 Anayasası, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu belirttikten sonra, «Türk Milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet namına hakkı, hâkimiyeti istimal eder» diyor; yani Türkiye Büyük Millet Meclisi millet namına millî egemenliği kullanacaktır.

1961 ve 1982 Anayasaları ise, yine millî egemenliğin millette olduğunu ifade ettikten sonra, bu egemenliğin Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanılacağından söz ediyor. Binaenaleyh, 1924 Anayasasına göre egemenliği Türkiye Büyük Millet Meclisi kullanacak, 1961 ve 1982 Anayasalarına göre ise millî egemenlik yetkili organlar eliyle kullanılacak. Bu çok önemli bir fark ve ben, bugünkü konuşmamda, esas itibarıyla bu konu üzerinde durmak istiyorum.

Bu konu ele alındığında cevaplandırılması gereken ilk soru, millî egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olmasının ne demek olduğudur; ne demek istiyoruz bunu söylediğimiz zaman?

Zannederseniz bu sorunun cevabını, Cumhuriyetin ilanına takaddüm eden günlerde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde cereyan eden bir tartışmadan çıkarabiliriz. Cumhuriyetin ilanı tartışılırken Atatürk'e muhalif Rauf Bey, «Meclis hâkimiyeti milliyeyi bihakkın muhafaza edebilmelidir» diyordu. Buna karşı Atatürk ise, «Rauf Bey, öyle bir şekli hükümet taraftarıdır ki, bu görüşe göre Millet Meclisi müessesan mahiyetinde (Kurucu Meclis niteliğinde) hâkimiyeti milliyeyi hiçbir kayıt ve şarta tabi olmaksızın tatbik eder.

Tartışmalar devam etmiş ve Mahmut Esat Bey kürsüye gelmiştir. Mahmut Esat Beyin açıkladığı görüşü daha sonra Atatürk onaylayarak Büyük Nutkunda şöyle naklediyor : «Hâkimiyeti milliyeye başka bir meseledir; cumhuriyet, meşrutiyet, mutlakiyeti idare, istibdat yine başka bir meseledir. Bir kısmı eşkali hükümettir, diğeri milletin iradesinin infaz ve tatbikidir. Bu dört şekil içinde, muhtelif şekilde hâkimiyeti milliyenin tatbik edildiğini görmekteyiz. Hatta istibdatta bile bir parça vardır; meşrutiyette biraz daha fazla, cumhuriyetinde daha fazla. Binaenaleyh, bu noktadan bu iki şeyi karıştırmama-

mak lazımdır. Hâkimiyeti millîye şekil değildir, ruh ve esas meselesidir.»

Bu, çok önemli kanımca ve genellikle üzerinde durulmayan nokta : Hâkimiyetin bilakaydû şart millete ait olması, halkın genel çıkarının, halkın geleceğinin, yalnızca kendi şahsî çıkarlarını düşünen kişilerin elinde olmaması, tersine, halkın genel çıkarını düşünen kişi ya da kişilerin elinde bulunmasıdır. Bu sonucu nereden çıkarıyorum ?.

Yine Atatürk'e dönmemiz gerekiyor. Atatürk bize, düşüncelerini daima somut birtakım olaylardan çıkardığını, geçmişe bakarak, Osmanlı dönemine bakarak neyin doğru olduğu gerektiği sonucuna vardığını söylemiştir ve nitekim bir yerde şöyle demiştir : «Biz prensiplerimizi gökten indiği sanılan kitapların doğmalarıyla bir tutmamaktayız. Biz ilhamlarımızı gökten, gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk Milleti ve bir de milletler tarihinin binbir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir.»

Atatürk'ün hangi meselelere ne şekilde tepki gösterdiğine çok iyi parmak basmak lazım. Türkiye Cumhuriyetinde millî egemenlik kavramını anlayabilmek için Atatürk'ün bu kavrama nereden vardığını ortaya çıkarmamız lazım.

Atatürk'ü okuduğumuz zaman şunu görüyoruz : Atatürk, Osmanlı toplumunun yıkılmasını, Osmanlı Devletinin şahsî bir devlet olmasına bağlamaktadır. Atatürk, Osmanlı Devletini «Saltanatı şahsiye» olarak tanımlıyor ve «Öyle ise Türkiye Cumhuriyetinde ülke salt özel çıkarlar doğrultusunda yönetilmeyecektir. Binaenaleyh egemenlik bir kişiye, padişaha yahut bir zümreye ait olmayacaktır; fakat millete ait olacaktır. Yani önemli olan milletin menfaatidir, milletin çıkarıdır.» diyor.

Biraz önce değindiğimiz kanıya dönersek ve Mahmut Esat Beyin terminolojisini kullanırsak, ruh ve esas olarak hâkimiyetin bilakaydû şart millete ait olması demek, bundan böyle milletin genel çıkarının, milletin menfaatinin ön planda tutulacağı demektir. Şekil olarak millî egemenliğin Büyük Millet Meclisinde olması ise, oradaki kişilerin bu hâkimiyeti, millet namına kullanması demektir. Burada şu önemli sonuca varabiliriz : Şekil olarak millî egemenliği her kim kullanırsa kullansın, icraatın meşru olması için halkın genel çıkarının menfaatini gözden uzak tutulmaması gerekiyor.

Bu açıdan Cumhuriyet dönemine bakarsak, 1924 Anayasasına göre hâkimiyetin millete ait olduğunu, milletin bu hâkimiyeti Bül-

yük Millet Meclisi eliyle kullanacağını; ancak ülkenin genel ve yüksek menfaatlerinin koruyucularının, Cumhurbaşkanlığı makamında bulunduklarını ve cumhurbaşkanlarının gerek Atatürk ve gerekse daha sonra İnönü bu üstün normların, menfaatlerin bekçisi olarak hareket ettiklerini söyleyebiliriz. Yürütmeyi ele alırsak, bu dönemde yürütmenin bekçiliğinin özellikle Cumhurbaşkanı tarafından yapıldığını görüyoruz.

Sonra çok partili hayat başlıyor ve geliyoruz 1961 Anayasası dönemine biraz önce belirttiğimiz gibi, 1961 Anayasasına göre hâkimiyet millete ait; fakat Anayasanın koyduğu esaslara göre millet hâkimiyeti yetkili organlar eliyle kullanır. Bu noktada (hukuksal) anayasal rejimimizde çok önemli bir değişiklikle karşı karşıyayız. «Yetkili organlar» dan ne kastedilmektedir? Doğaldır ki bir yetkili organ Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Fakat Meclisin yanında Anayasa Mahkemesinin, özerk üniversitelerin ve özerk Türkiye ve Radyo Kurumunun kurulduğunu görüyoruz. Binaenaleyh şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi diğer kurumlarla birlikte millî egemenliği millet adına kullanmak durumunda.

Böylece, bir taraftan yargı güçlendirilmiştir. Bu güçlendirme Anayasa Mahkemesi vasıtasıyla oluyor. 1924 Anayasası rejiminde, sayın Aldıkaçtı'nın işaret ettikleri gibi, yargının güçlü bir rol oynadığı söylenemez. Yargı, 1961 Anayasası ile güçlenmiştir. Bir taraftan yargı fonksiyonu diğer taraftan da, o zaman Türk siyasal hayatına egemen olan entellektüel - bürokrat seçkinlerini kontrol ettiği bazı kurumlar eliyle Türkiye Büyük Millet Meclisi dengelenmiştir.

1982 Anayasasında da aynı hüküm var. Egemenlik yine kayıtsız şartsız millete ait, yine millet bu egemenliği yetkili organlar eliyle kullanacak. Ne var ki, 1982 Anayasasında yetkili organların mahiyeti değişiyor. 1982 Anayasasına göre, -bu noktada Sayın Aldıkaçtı'dan ayrılıyorum- Yargı biraz geriye itiliyor ve Yürütmenin «Devlet kânadı» güçlendiriliyor.

Yargı nasıl ikinci plana itiliyor? Bir kere Anayasa Mahkemesinde açılacak iptal davalarıyla ilgili olarak bazı kısıtlamalar getiriliyor. Bazı konularda Anayasa Mahkemesi işin özüne giremiyor. Burada Sayın Aldıkaçtı'dan ayrıldığım çok önemli bir noktaya geleyim : Hâkimler ve Savcılar 1982 Anayasasına göre eski güvencelerine sahip değiller. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna şimdi Adalet Bakanı başkanlık ediyor. Adalet Bakanının Müsteşarı aynı zamanda Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun üyesi. Binaenaleyh, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu eski gücünde değil. Diğer taraftan

Anayasa Mahkemesi de birtakım yetkilerini eskiye nazaran kaybetmiş durumda. Neden? Bu konuda da Sayın Aldıkaçtı'ya katılmıyorum; Yargı ile ilgili olarak yapılan değişiklikler, iktidarların sorumlu veya sorumsuz davranmalarının ötesinde ve o hususa ek olarak 1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye'nin pek çok kurumu ile birlikte Yargının da bir ölçüde politize olmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1982'ye geldiğimiz zaman Türkiye, tarafsız, siyasi kavgaların üzerinde kalabilecek, ülkenin bütünlüğü, beraberliği ve ülkenin iç ve dış güvenliği ve yine bu konuyla ilgili eğitim gibi bazı konularda üstün normların bekçiliğini yapacak bir kurum arayışı içindedir. 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanına önemli yetkiler vermesi, 1961 Anayasasının aksine Cumhurbaşkanını çok güçlü kılması, Anayasa Mahkemesi üyelerini Cumhurbaşkanının ataması diğer üst mahkemelerin bazı üyelerini de Cumhurbaşkanının ataması ve Cumhurbaşkanının tek başına verdiği kararlar aleyhine Anayasa Mahkemesine gidilmesi ancak bu şekilde açıklanabilir.

Cumhurbaşkanının Meclise karşı olan yetkileri de artırılmış durumda. Cumhurbaşkanının Büyük Millet Meclisini feshetmesi kolaylaştırılmıştır. 1982 Anayasasına göre «ruh ve esas olarak» hâkimiyeti, milliyenin bekçiliğini, o kavramın içinde mündemiç normların bekçiliğinin, yürütülmesinin devlet kanadı tarafından üstlenilmesi öngörülmüştür. Fakat 1982 Anayasasına göre yürütmenin politik (hükümet) kanadının da güçlendirildiğini görüyoruz. Başbakan, 1961 Anayasasına göre, 1982 Anayasasında daha güçlüdür. 1982 Anayasasına göre bakanlar sadece Büyük Millet Meclisine değil, aynı zamanda Başbakana karşı da sorumlular. Başbakan, Cumhurbaşkanından talep ederek bakanları Bakanlar Kurulundan uzaklaştırabilir. Nitekim bunun örneklerini geçtiğimiz yıllarda gördük.

Aslında 1982 Anayasası iki şey yapmaya çalışıyor : Bir taraftan, bazı temel normların, milletin genel menfaatinin bekçiliğini, tarafsız bir kurum olması beklenen Cumhurbaşkanlığı makamına veriyor, diğer taraftan Başbakanı, dolayısıyla yürütmeyi güçlendiriyor. Böylece Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde disiplini sağlama konusuna önem veriyor. Biraz önce Sayın Aldıkaçtı'nın işaret ettikleri, Türk siyasal hayatının yozlaşmasını önleyecek birtakım sivil mekanizmaları kurmaya çalışıyor ve Türkiye'nin yeniden askerî rejimlere muhtaç olmaması için de birtakım tedbirler getiriyor. Örneğin sıkıyönetim yanında olağanüstü hal ilan etme yetkisi Bakanlar Kuruluna veriliyor.

Özetlemek gerekirse : 1982 Anayasasına baktığımız zaman, Mahmut Esat Beyin bahsettiği ve Atatürk'ün de onaylayarak bize ak-

tardığı ruh ve esas meselesi olarak millî egemenliğin, esas itibariyle yürütmenin devlet kanadı tarafından korunacağı sonucuna varıyoruz. Aynı zamanda 1982 Anayasasının, yürütmenin hükümet kanadını güçlendirerek, mümkün olduğu kadar devlet kanadının bu işe müdahalesine bizi muhtaç bırakmayacak birtakım mekanizmaları geliştirdiğini görüyoruz. Bu arada, yargı fonksiyonunun 1961 Anayasasına nazaran ikinci plana atıldığına tanık oluyoruz. Türkiye'nin zaman zaman karşılaştığı önemli sorunlara karşı, çabuk, tesirli tedbirler alınması, bunun için yürütmenin güçlü olması gerektiği düşüncesi 1982 Anayasasına egemendir.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN — Efendim, Sayın Heper'e katkılarından dolayı teşekkür ederim. Siyaset bilimi açısından çok değerli bazı katkılarda bulundular.

Aramızda bazı konuları tekrar gözden geçirmek için son sözü Sayın Kalaycıoğlu'na vermek istiyorum.

Buyurun Sayın Kalaycıoğlu.

Doç. Dr. ERSİN KALAYCIOĞLU — Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanvekili, sayın üyeler, Boğaziçi Üniversitesinin değerli elemanları; son konuşmacı olmam dolayısıyla, zaten bir hayli işlenmiş olan bir konuya biraz daha değişik bir açıdan bakmaya gayret edeceğim ve Anayasanın içermiş olduğu özellikleri, belgenin kendisinden hareket etmek suretiyle çözümlemek yerine, 1982 Anayasasının uygulanmasıyla oluşmakta olan yasama -yürütme ilişkileri, yani fiilî durum üzerinde durmak istiyorum.

Yasama ve yürütme ilişkileri dendiği zaman, siyaset bilimindeki ders kitaplarında anlaşılan konu, temel itibariyle siyasal rejimin içeriğidir.

Bir siyasal sistemdeki yasama ile yürütme arasındaki ilişki, o sistemde uygulanmakta olan rejimin niteliğinin ne olduğunu göstermektedir. Bu nedenden dolayıdır ki, gerek siyaset bilimcileri, gerekse anayasa hukukçuları bu konuda ayrıntılı çalışmalar yapmışlardır. Bunların tümünü bir araya getirmek ve bu çerçeve içerisinde genel bir teorik planla ortaya çıkabilmek bir hayli zor. Onun için ben mümkün olduğu kadar, Türkiye'deki gelişimi kolay bir şekilde anlamanızı sağlayabilecek bir çerçeve çizeceğim. Bu çerçeveden itibaren yasama ile yürütme arasındaki ilişkileri 1982 Anayasasının yaratmış olduğu çerçeve içinde incelemeye gayret edeceğim.

Yasama ile yürütme arasındaki ilişkiler dediğimiz zaman, iki tane birimden bahsetmek gerekir : Bir tanesi yasama, diğeri yürütme. Her ikisi de gerek siyaset bilimi literatüründe, gerekse Anayasa hukuku literatüründe ve aynı zamanda anayasalarda ayrıntılı biçimde tanımlanmış bulunmaktadırlar. Bilimsel araştırmada soyut kavramlar kullanmak suretiyle bir ilişkiyi anlamaya çalıştığımız vakit önce bu kavramlardan ne anladığımızı ifade etmemiz gerekiyor ki, neyi gözlemleyeceğimizi bilelim.

1982 Anayasasında, «Yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanını ve Bakanlar Kurulu tarafından Anayasa ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir» deniyor. Bu madde çerçevesinde yine Anayasayı incelemeye devam edecek olursak, «Yürütme» başlığı altında Cumhurbaşkanından, Bakanlar Kurulundan, millî savunmadan, idareden ve Yükseköğretim Kurulundan bahsedilmekte olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla yürütmeden bahsettiğimiz zaman, şu andaki rejim itibariyle büyük ölçüde Cumhurbaşkanından, Bakanlar Kurulundan, kamu idaresinden bahsediyoruz demektir. Bunun yanı sıra yasama yetkisi de, 1982 Anayasasına göre, Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Dolayısıyla, 1982 Anayasası çerçevesinde yasama faaliyetlerini nerede inceleyeceğimiz 7 nci maddede belirtilmiş bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisini, Meclisi oluşturan birim çerçevesinde inceleyeceğiz. Dolayısıyla, yasama ile yürütme arasındaki ilişkilerin incelenmesi söz konusu edildiğinde, yürütme olarak saymış bulunduğum Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, kamu idaresi bir yanda, Türkiye Büyük Millet Meclisi de diğer yanda bulunmaktadır. Bu çerçeve analitik olarak pek yeterli değil. Bunu biraz daha açmak, biraz daha somut ve sade bir hale getirmemiz gerekiyor.

Meclisten bahsettiğimiz vakit birçok unsura değinebiliriz. Mecliste milletvekilleri vardır, milletvekillerinin oluşturduğu parti grupları vardır, milletvekillerinin çeşitli yasama faaliyetlerinde bulunmaları için örgütlenmiş bulunan çeşitli uzmanlaşmış organizasyonlar, yani komisyonlar, Başkanlık Divanı, Başkanlık Kurumu vardır. Dolayısıyla Meclis de ilk bakışta zannedildiği kadar sade yapıda değil. Bunlardan hangilerini seçebiliriz? Bir de buna karar vermemiz gerekir. Ben burada zaman itibariyle sınırlı bulunmam dolayısıyla vaktinizi ve sabrınızı taşımamak için sadece iki birim üzerinde duracağım. Diğerlerine yeri geldiğinde, zaman zaman değineceğim. Bir tanesi milletvekilleri veya vekil olarak vatandaş temsil etmekte bulunan kimseler, bunların konumu; ikincisi, kurum olarak Meclis, yani bir bütün halinde yasama faaliyetini yürütmekte olan kurum.

Bunlar analitik birer soyutlamadır. İkisi arasına çeşitli başka unsurları yerleştirebilmemiz mümkündür; parti grupları, komisyonlar vesaire.

Yürütme ile Bakanlar Kurulunu, müsteşar düzeyi bürokarları da içeren bir biçimde, yani geniş anlamı ile hükümeti tanımlayacağım. Temel politikaları belirleyici kararlarda birinci derecede yetkili olan kişileri, artık daha alt düzey kamu idaresi personeli veya hatta tekil memur düzeyinde ele alıp inceleyebiliriz.

Cumhurbaşkanı ile Meclis arasındaki ilişkiyi çok ayrıntılı olarak inceleyebilmek mümkün olmakla birlikte burada değinmeyeceğim. Bir kere, hükümet ile Meclis arasındaki ilişkiler süreklilik arz ediyor. Cumhurbaşkanı ile Meclis arasındaki ilişkiler o derece sürekli değil. Dolayısıyla elimizde fazla veri yok. 1982 Anayasasının rejim itibarıyla uygulamaya başlayışı 1983 sonudur. Üç sene geçmiştir, bu nedenle çok şey söylemek mümkün değil. Ancak hükümet ile olan ilişkiler son derece yoğun olduğundan daha fazla veri var. Aynı zamanda, bürokrasi ile gerek milletvekillerinin gerekse Meclisin ilişkisi daha sürekli. Bu çerçevede içinde bir hayli veri var.

Şimdi, yasama ile yürütme ilişkisinin içeriğine bakacak olursak, bu ilişkiyi oluşturan temel unsurlar ve bu ilişkinin hammaddesi nedir diye sormamız gerekir. Yasamadan, yürütmeden, bir de ikisi arasındaki ilişkiden bahsetmek istiyorum.

İlk olarak akla gelen, hiç şüphesiz hükümetlerin, hem milletvekillerinin, hem Meclisin genel olarak uğraştığı ve bu nedenden dolayı oluşan faaliyetleri ve yasa yapma faaliyetidir. Dolayısıyla, öncelikle incelenebilecek ilişkiyi oluşturan bağ, kanunun kendisidir, kanun yapma faaliyetidir.

İkinci benzer bir gelişme, yürürlükte olan yasaların kendisini etkileyen politikalardır; bunlar da bilinen kamu politikalarıdır. Hükümetlerin belli toplumsal hedeflere ulaşabilmek için ne tür faaliyetlerde bulunduğunu biliyorsunuz. Bildiğiniz gibi hükümetlerin politikalarını bu tür faaliyetler oluşturuyor; enerji politikası dış politika malî veya ekonomik politikalar gibi. Özellikle bütçe ve bütçe kalemlerinin kullanılmasına ilişkin Meclis -hükümet ilişkileri, siyaset bilimi literatürünün önemli bir kısmını içermektedir. Aynı zamanda bu faaliyetler, seçmeni doğrudan doğruya ilgilendiren bir olaylardır; kaynakların nasıl bölüşüleceği ile ilgilidir. Bence, milletvekili ve hükümeti ilgilendirdiğinden dolayı ikinci hammadde kamu politikaları olmaktadır.

Üçüncü olarak, belki de kamu politikalarının izantısı biçiminde, kamu idaresinin personel kullanımı ve çeşitli faaliyetlerinin tescil edilmesi, seçmenle bürokrat arasındaki ilişkiler -Bu da doğrudan doğruya seçmeni ilgilendirmektedir, dolayısıyla milletvekilini ilgilendirmektedir- ve kaynakların kullanımı, dağıtım konusunda Meclisin bunları izleme, denetleme ve araştırma yapma konularındaki faaliyetleri ve çeşitli gelişmelerdir.

Bu üç temel etrafında, demin saymış olduğum yasama unsurlarıyla yürütme unsurları arasındaki hususları inceleyerek başlayacağız. Önce, milletvekili ile yürütme arasındaki ilişkilere değinmek isterim :

Önce yasa yapma faaliyetinden başlayacak olursak; milletvekillerinin herhangi bir partiye olan bağı gözönüne alınmaksızın tekil birer temsilci olarak, ulusun temsilcisi olarak kanun teklifinde bulunabilme yetkileri söz konusudur. İçtüzükte madde ile belirtilmiştir. Yine tekil olarak soru önergesi verebilmektedirler. Bunun yanı sıra, tekil olarak başlatabilmekle birlikte, tek başlarına yapamadıkları faaliyetler vardır, örneğin : Gensoru önergesi hazırlamak konusunda en azından birkaç milletvekilinin daha imzasını almak zorundadırlar. Meclis soruşturması ve yeni içtüzük çalışmalarında önergelerin 10 imza ile sunulması biçimine dönüştürülmektedir. Bunun yanı sıra, yasa teklifleri dışında, yukarıda sayılan faaliyetler, tekil bir milletvekili, tek başına bir milletvekili olarak hükümete, Başbakan'a ve bakanlara yönelik olan faaliyetlerdir. Dolayısıyla, milletvekili -Hükümet ilişkisinin önemli bir kısmı bu tür faaliyetler çerçevesinde oluşmaktadır. Yasa yapma amacıyla girişilen faaliyetler, soru sorma, Meclis soruşturması açtırma veya açılmasını sağlamaya çalışma, gensoru ve benzeri faaliyetlerdir.

Bu faaliyetler içerisinde en kolay olanı soru önergesidir. Soru önergesi, en fazla rastladığımız bu tür faaliyetlerdendir. Önerge, içtüzük hükümlerine göre, belirli bir konuda, kısa, gereksiz, şahsî mütalaa ileri sürülmek için düzenlenmektedir; dolayısıyla tekil bir milletvekili tarafından kolayca kaleme alınıp sunulabilecek bir niteliktedir.

Kanun teklifi, yine tekil olarak yapılabilecek olsa bile bir hayli hukuk tekniği bilgisi, bunun yanı sıra etraflı araştırma, sistemli düşünce gerektirmektedir. Dolayısıyla, soru önergesi gibi kısa bir metin değil, daha ayrıntılı düşünülmüş, hazırlanması son derece çetin bir metindir. Bu bakımdan daha zor bir faaliyet türüdür. Bu tür faaliyetlere ise, milletvekillerinin tekil olarak katılmadıklarını

görmekteyiz. Burada daha ziyade iktidarda bulunan siyasal partinin, ondan sonra muhalefette bulunan siyasal partinin, ondan sonra da, çok ender de olsa, bağımsız milletvekillerinin ve benzer faaliyetlerde bulunan partili milletvekillerinin olduğunu görmekteyiz; ama oran itibariyle, özellikle iktidarda bulunan siyasal partinin bu tür faaliyetlerde, daha ziyade katkıda bulunduğunu görmekteyiz.

Gensoru, Meclis soruşturması önergeleri düzenlemek ve söz konusu önergelere başka imzacılar bulmak, tekil bir milletvekili için yerine getirilebilmesi hayli zor bir faaliyettir. O nedenledir ki, bu tür faaliyetler daha ziyade parti organizasyonundan temin edilen birtakım kaynaklar aracılığı ile yapılmakta; dolayısıyla bunların hazırlanmasında siyasal partilerin bir hayli rolü olmaktadır. Üstelik siyasal partilerin disiplinli partiler olması, Türkiye uygulamasında bunun bir geleneksel unsur olarak yerleşmiş bulunması, bu tür faaliyetlerin daha ziyade partiler kanalıyla yapılmasını âdetâ zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, hem Türkiye Büyük Millet Meclisinde hem de disiplinli partilerin mevcut olduğu hemen bütün meclislerde, örneğin : İngiliz, Fransız veya Federal Alman Meclislerinde kanun tekliflerinin büyük ölçüde hükümet veya iktidar partilerine mensup milletvekillerince yapıldığı görülmür. Yasalaşan kanun tekliflerinin büyük bir oranının, hükümet ya da iktidar partisine mensup milletvekillerinin kanun teklifleri olması pek şaşırtıcı değildir. Bu nedenle, tekil milletvekilinin modern parlamentolarda meclis faaliyetlerindeki rollerinin bir hayli sınırlı kaldığını görmekteyiz. Türkiye Büyük Millet Meclisi de bu konuda herhangi bir istisna oluşturmamaktadır.

Bunun yanı sıra, milletvekilinin özellikle faaliyette bulunduğu ve yürütme ile kendisi arasındaki ilişkiyi oluşturan temel olay, milletvekili ile kamu bürokrasisi ve bürokrat arasındaki ilişkilerdir. Özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisindeki sayın üyelerin, hem 1988 Meclisinde hem de daha önceki Meclislerde, kişiler tarafından yönetilen yoğun hizmet talepleriyle karşı karşıya kaldıklarını görmekteyiz. Yapılan çeşitli araştırmalar bunu ortaya koymaktadır. Özellikle 1970'den sonra iktidar milletvekillerine yapılan bu talepler, yani iş bulma, tayin ve nakil konusunda kendilerine başvuran seçmenlerin taleplerini işleme koymak, bunları bürokrasiye yansıtmak veya yansıtmayı yansıtmama kararını almak, milletvekilinin seçmen ile yoğun bir şekilde uğraşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu tür bir talep sürdüğü müddetçe, milletvekili ile bürokrat arasında yoğun bir ilişkinin olması kaçınılmazdır. 1970'lerin ortasında yapılan bir araştırma, bir doğu bölgesi milletvekilinin kendi yaşa-

makta olduğu evin karşısında bir başka apartman dairesini kiralamış bulunduğu, gelen seçmenleri burada yatırdığı, ondan sonra da Yüksek İhtisas Hastanesinde hastalık konusundaki taleplerini karşılamak için sürekli olarak ilişki kurmak durumunda bulunduğu, seçmenlerini tedavi ettirdiğı; hatta ilaç konusunda kendilerine yardımlarda bulunmak zorunda kaldığı saptanmış bulunuyor. Dolayısıyla, son derece yoğun bir seçmen talebi veya baskısı altındadır milletvekili ve bu stresle çalışmalarını sürdürmektedir; bunu da yürütme ile olan ilişkilerinde özellikle kaale almamız gerekmektedir.

Batı Avrupa'da yapılan araştırmalarda, milletvekili ile bürokrat arasındaki ilişkinin iki eksen etrafında oluştuğu görülmektedir; ya İngiltere'de olduğu gibi, bakan vasıtasıyla ilişki kurulmaktadır; yani tepe noktaları arasındaki temas anlamında bir ilişkidir. Burada milletvekili, seçmenle olan sorununu bakana aksettirmekte, bakan, kendi bakanlığı içerisinde buna bir cevap aramaktadır. İtalyan, Federal Alman parlamentosunda veya Amerikan Kongresinde olduğu gibi seçmen talebiyle karşılaşan milletvekili, doğrudan doğruya bürokratin kendisiyle, üst düzey veya müsteşar düzeyinde bir bürokratla ilişki kurmaktadır. Bu ilişki, siyasal rejimin, bürokratin statüsü konusundaki eğilimine göre değişecektir. İngiltere'de bürokratin tarafsız olduğu kabul edilmiştir ve birçok bürokratik düzenleme bu düşünce çerçevesinde yapılmıştır. Onun için, bürokratin doğrudan doğruya milletvekilinin talebiyle karşılaşması istenmemekte, sorumlu olan bakanın taleple ilgilenmesi ilkesi kabul edilmektedir. Bizdeki model, bundan ziyade Federal Almanya'da, İtalya'da, Amerika Birleşik Devletlerinde görülen türden bir ilişki biçimine eğimlidir; bakanlarla milletvekilleri arasında aynı şekilde bir ilişkinin mevcudiyeti saptanmış bulunuyor; fakat daha ziyade üst düzey bürokratla milletvekili arasındaki ilişkiyi engelleyen sosyolojik anlamda herhangi bir norm, bağlayıcı bir kural pek mevcut değildir.

Bunun yanı sıra, özellikle belirtmeyi istediğim bir konu, söz konusu ilişkinin bu içeriğinin herhangi bir şekilde değişime uğrayabilmesi, ancak seçmeni etkileyen temel unsurlarda ciddi ve çok genel kapsamlı bir değişimin olması ile veya ekonomik gelişme ile mümkündür diyebiliriz. İşsizliğin giderilebilmesi, kamu yatırımlarının altyapı sorunlarını tamamen halledecek boyutlara erişmesi gibi birtakım adımlar atılmadığı sürece, bu tür bir seçmen baskısı ve bunun sonucunda da bahsetmiş olduğum türden bir milletvekili-bürokrat teması söz konusu olacaktır. Bu, hemen hemen kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Bunun seçmen üzerinde yaratmış olduğu en belirgin etkisi 1970'lerde yapılan bazı araştırmalarda görüldüğü gibi, seçmende, Türkiye Büyük Millet Meclisine olan destek duygusunu arttırmasıdır. Özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi kanalıyla hizmet talep eden kesimin, Türkiye Büyük Millet Meclisini daha fazla desteklediğini yapmış olduğumuz saha araştırmalarıyla saptamış bulunuyoruz. Dolayısıyla, bu tür bir işlevin oldukça önemli bir sonucu var. Seçmende, Millet Meclisinin daha sağlam temellere oturmasını sağlayıcı duygusal, psikolojik bir hazırlık temin etmesidir.

Bunun yanı sıra, milletvekili -bürokrat ilişkisi, yürütme faaliyetleri hakkında, milletvekilinin temel itibariyle bilgi temin etmesini sağlayan bir niteliktedir ve özellikle yürütme faaliyetleriyle doğrudan doğruya temas içinde bulunamayan milletvekilinin bu şekilde bir ilişkiden bilgi temin edebilmesi, buna göre yasa teklifinde bulunması, soru sorması, birtakım önergeler hazırlaması, gensoru önergeleri verebilmesi gibi faaliyetlere girişmesi söz konusudur; bunun da örnekleri vardır.

Meclis ile yürütme arasındaki ilişkilere dönecek ve Meclisi, bir kurum, bir bütün olarak ele alacak olursak : 1982 Anayasasında ve halen uygulanmakta olan içtüzükte belirtildiği üzere, yasa yapma, soru, gensoru, soruşturma, genel görüşme ve güvenoyu faaliyetlerinde bulunmak suretiyle yürütmeyi ve özellikle onun bir unsuru olan, demin tanımlamış olduğumuz biçimiyle Bakanlar Kurulunu veya hükümeti etkilemekte ve denetlemekte birtakım olanaklara sahiptir. Tabii yasanın tanımladığı bu olanakların her zaman ve tamamiyle kullanılabilir bir durumda olması beklenemez. Uygulamayı etkileyen, daha ziyade ortamdır ve bireylere ilişkin çeşitli niteliklerdir. Bunları gözönüne almaksızın yasadan çıkartılacak sonuçları yorumlayabilmemiz imkânsızdır. Ben daha ziyade bunların üzerinde durmak istiyorum.

Neden parlamentoların büyük çoğunluğu, bu arada Türkiye Büyük Millet Meclisi de disiplinli partilerin hem iktidarı hem muhalefeti oluşturduğu kuruluşlardır? Bunun tabii istisnaları var; Amerikan Kongresinde disiplinli parti veya parti disiplini yok. Buna özellikle 1982 Anayasasının öngördüğü çerçevede bakacak olursak, hem yürütme organında son derece etkin, hem de yasamada aynı derecede etkin olan bir siyasal partinin egemen olduğu bir model görmekteyiz. Bu tür rejimlerde -İngiltere bunların en iyi örneklerinden bir tanesidir- yasama yürütme ilişkisi, daha ziyade iktidarda bulunan parti içi bir faaliyet biçimine dönüşmektedir, dönüşme eği-

limindedir; çünkü burada aynı parti organizasyonu ve liderlik, hem yürütmeyi hem de yasamayı denetim altında tutabilmektedir veya etki altında tutabilmektedir. Dolayısıyla, bu etkileşimin her iki ucunda da görülen aynı siyasal organizasyon veya aynı siyasal partidir, Meclisteki çoğunluk ile hükümet aynı partinin iki uzantısı niteliğindedir. Eğer parti liderliği hem hükümette hem de parlamento içi faaliyette etkin durumda ise, o zaman yasama - yürütme ilişkisi daha ziyade bir parti içi etkileşim biçimine dönmektedir. İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkelerde yasama - yürütme ilişkileri incelendiğinde, siyasal parti ağırlıklı bir ilişkinin, özellikle 20 nci yüzyılda büyük ağırlık kazandığı görülmektedir. Özellikle, Meclis, daha ziyade genel tartışmaların yapıldığı bir arena görüntüsü aldığı sürece parti örgütü güç kazanmaktadır. Bunun yanı sıra, eğer Meclis daha ziyade komisyon faaliyetlerinin yoğunluk kazandığı ve kanun teklifleri ve çeşitli yasama faaliyetlerinin komisyon faaliyetleri içerisinde tamamlandığı bir yapıdaysa -ki Alman Bundestag'ı bu yapıdadır- o zaman genel görüşme ve tartışmalar, genellikle bu tür anlaşmalar, komisyonda tamamlandıktan sonra yapılmaktadır, siyasal parti içi hükümet - Meclis etkileşimi önemini yitirmektedir. O zaman, komisyon içi faaliyetler önem kazanmaktadır ve komisyonda da hangi siyasal partiden olursa olsun, milletvekilinin uzmanlığı önem kazanmaktadır. Bu takdirde, parlamento içindeki parti liderliği ile hükümette bulunan parti liderliği arasında bir farklılaşma söz konusu olmakta, aynı partinin liderleri arasındaki ilişki iki farklı lider grubu arasındaki ilişki biçimine dönüşmekte ve dolayısıyla Hobbes'dan beri gelmekte olan siyasal temsil teorisindeki ve Montesquieu'de hukukî çerçevesi itibariyle yansımaları bulan kuvvetler ayrılığı ilkesi daha ziyade işler gibi gözükmemektedir. Dolayısıyla, hükümetteki siyasal parti liderlerinden bağımsız bir parlamento içi parti örgütü ve liderliği teessüs etmediği ölçüde, yasama - yürütme ilişkileri tekil bir siyasal partinin âdeta iç etkileşimi biçimine dönüşmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki gelişmenin en ziyade kayabileceği veya oluşturabileceği çerçeve veya yürütme - yasama ilişkisi, tekil bir partinin oluşturduğu hükümet ve yasama çoğunluğunun aynı organizasyon içinde şekillenmesidir. Özellikle seçmenlerin hem Türkiye'de hem Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde siyasal partileri, onların liderlerini iktidara getirdiklerini bilerek seçmeleri ve yürütmeyi yasamadan doğan bir uzantı görüntüsünü almasını imkânsız kılmakta veya zorlaştırmaktadır. Böyle bir ortamda halk doğrudan doğruya bir siyasal partiyi, yürütmeyi oluşturmak üzere seçmekte ve yasamanın, kendisine karşı sorumlu olacak olan yürütmevi -örneğin daha önce birtakım konuşmacılar değindiler- 1920'deki ilk

Meclis'te belirlediği ölçüde veya onun gibi belirlemesi söz konusu olmamaktadır.

Bu çerçevede değerlendirecek olursak ,1982 Anayasasının öngördüğü yasama - yürütme ilişkileri, fiilen Anayasa yürürlüğe konmuş olduğu andan ve 1983 parlamentosundan itibaren, «Yasama - yürütme eşgüdümü modeli» diyebileceğimiz bir çerçeveye dönüşmüştür. Bu terim, bir Amerikalı siyaset bilimcinin, Marvin Weinbaum'un'dur. Bu modelin en başarılı uygulaması İngiltere'de görülmektedir, yalnız bizden ayrıldığı temel bir nokta; orada inisiyatif hükümette bulunmakla birlikte, hükümetle parlamento arasında son derece ayrıntılı ve çok uzun bir zamandan itibaren evrim geçirerek gelmiş gayet belirgin bazı etkileşim normları bulunmaktadır; hükümet ne yapabilir, milletvekilleri ne yapabilir, bunları belirleyen normlardır. Bizde henüz bu normlar oturmamıştır, zaten üç yıllık bir geçmişte oturması da beklenemez. Zannedirim böyle bir ortamda oturması da oldukça zor olacaktır.

Bunun yanı sıra, üzerinde durulabilecek «Muhalefetin etkinliği» gibi birtakım konular var. Eğer sorular olursa, onları o çerçeveye bırakmak istiyorum.

Özet olarak bir sonuca ulaşmak gerekirse; 1982 Anayasasından itibaren uygulanmakta olan siyasal rejim, inisiyatiflerin daha ziyade hükümete bırakılmış olduğu ve yürütmenin büyük ölçüde ağırlık kazandığı bir çerçeveye doğru dönüşüm göstermektedir, bu dönüşüm süreceğe de benzemektedir.

Teşekkür ederim efendim.

OTURUM BAŞKANI — Sayın Kalaycıoğlu'na karşılaştırmalı siyaset bilimi açısından 1982 Anayasasını son derece ayrıntılı ve ilginç olarak değerlendirdiği için teşekkür ediyoruz.

TARTIŞMA :

OTURUM BAŞKANI — Şimdi, müsaadelerinizle tartışmayı açıyorum. Yalnız, -eğer kabul edecek isek- tartışmayı üç boyutlu olarak düşünüyorum : Birincisi, panelistlerin birbirleri aralarında acaba soruları var mıdır, kanaatları, ilaveleri, katkıları veya mülahazaları neler olabilir, onlara bir bakalım ve yine söz sırasına göre değerlendirelim. İkincisi, kıymetli hocamız Sayın Ordinaryüs Profesör Reşat Kaynar'ın bazı ilaveleri veya soruları olabilir mi, onu alalım. Üçüncü olarak da sayın dinleyicilerimiz arasından, bilhassa siz Ankara'dan gelen kıymetli misafirlerimiz arasından bizim buradaki tartışmalarımıza ilaveler, katkılar, mülahazalar var mıdır, onları alalım.

Sayın Aldıkaçtı, öncelikle sizi dinleyelim efendim.

Prof. Dr. ORHAN ALDIKAÇTI — Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Arkadaşım Heper'in yaptığı değerlendirmelerin bazılarına katılmam mümkün değil, bunu açıklamak istiyorum ve bunlar üzerinde de değerli dinleyicilerimi ve arkadaşımı da ikna etmeye çalışarak bazı açıklamalar yapmak istiyorum.

Evvela, açıklamalarım sırasında, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun Başkanlığına Adalet Bakanının getirilmesinin henüz tenkitlere yol açmadığını söylemiştim; büyük söylemişim, hemen arkadaşım tenkidi yaptı; fakat aslında bu tenkit görünüştedir, esasta Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna Adalet Bakanının ve Adalet Bakanlığı Müsteşarının tabii üye olarak katılmasının hiçbir mahzuru yoktur; çünkü çoğunluk yine Yargıtay'dan ve Danıştay'dan gelen üyelerdedir.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun üyelerini, -daha öncede söylediğim gibi- Yargıtay Genel Kurulu, seçilecek üye sayısının üç katı aday gösterir, Danıştay Genel Kurulu da üç katı aday gösterir ve bunlar arasından Cumhurbaşkanı seçer. Evvelâ şunu belirtmek istiyorum. Cumhurbaşkanı, «Ben bunları beğenmiyorum, başka aday gösterin» diyemez, böyle bir yetkisi yoktur. Belki arkadaşım bu noktada aksi kanaatte, bilemiyorum, çünkü Cumhurbaşkanı'nın yetkisinin arttığını söylediği zaman gösterdiği örnekler ara-

sında bu da vardı. Böyle bir şey bahis konusu değil; fakat aslında bu bir teferruat, onun için evvela oradan başladım. Şimdi öze gelmek istiyorum : Özde, şiddetle karşı koyduğum, katılmadığım husus, yargının ikinci plana itildiği ve yürütmenin birinci plana alındığı görüşüdür.

Evvela, yargının ikinci plana itildiğini ileri sürdüğünüz zaman, Anayasanın «Başlangıç» kısmında «Kuvvetler ayrılığı» ilkesini izah ederken açıklandığı gibi, «Bir üstünlük yoktur, hepsi eşit değerdedir» dendiği halde, sanki yargının yürütmeye tabi veyahut da yasamaya tabi bir organ olarak düzenlendiği kanısını verir.

Gerçekte, «Yürütmenin de yetkilerini artırıp, yürütmeyi öne geçirdiğimiz» sözü de belki kendi kanaatine göre yahut bu görüşte olan bilim adamlarımıza göre Anayasanın «Başlangıç» kısmında, biraz evvel söylediğim ilke ile çelişir; çünkü «Orada bir sıralama yok dendiği halde, verdiğiniz yetkilerle fiilen, hukuken bu sıralamayı gerçekleştirdiniz» diyebilirler. Bunu da kabul etmek istemiyorum, sadece Anayasanın hazırlanmasındaki temel felsefenin ne olduğunu bir kere daha açıklamak zorunda kalıyorum.

Bu şekildeki bir kanaate varılmasının başlıca nedeni, yürütme kuvvetinin gerçekte 1961 Anayasasından çok daha fazla yetkilere sahip olmasıdır. Bunda hiç tereddüt yok; fakat anormal olan husus, 1961 Anayasasında düzenlenen yürütme kuvvetinin, modern bir devletin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmamasıydı. Arkadaşım Kalaycıoğlu İngiliz sistemini açıkladı, Batı'da parlamenter rejimi uygulayan devletleri anlattı. Artık buralarda, modern çağda devletin beyni, motor gücü, yürütme kuvvetidir. Bu demek değildir ki yürütme kuvveti diğerlerinden üstündür. Yürütme kuvveti, Anayasanın kendisine verdiği yetkilerin sınırları içerisinde devlet faaliyetlerini düzenleyecek; fakat bu faaliyeti düzenleme sırasında da -tıpkı 1961 Anayasasında olduğu gibi- ikinci planda kalmayacaktır, herhangi bir tedbir almak için, herhangi bir faaliyette bulunabilmek için yasama meclisinden gelecek bir kanunu beklemeyecektir. Bu, dediğim gibi, yürütme kuvvetinin hakikî bir yürütme kuvveti düzeyine getirilmesi için yapılan, oluşturulan bir statüdür; yoksa hiçbir zaman yürütme kuvvetinin diğerlerinden üstün olduğu anlamına gelmez. Beni biraz şaşırtan husus, arkadaşımızın fesih yetkisinden de bahsetmesi oldu. Cumhurbaşkanıya tanınan fesih yetkisinden ve Cumhurbaşkanı'nın artan yetkilerinden bahsetti. Gerçekten, Cumhurbaşkanı'nın artan yetkilerinden birisi de, biraz evvel bahsettiğim Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna yapılan tayinlerdir. Bunun di-

şında, Anayasada belirtildiği gibi, rektörlerin tayini, bazı yüksek organlara, yargı organlarına tayin gibi hususlardır. Bunların, bu tayinlerin, devlet içerisinde fert hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmek için altın almakla yükümlü bir araç olan Anayasa düzeninde, devlet başkanının çok üstün olduğunu, yürütme kuvvetinin çok üstün olduğunu gösterecek değerde olmadıkları hiç tartışılmaz; çünkü asıl devlet faaliyetleri başka yerlerde geçer, ekonomik hayatta geçer, diğer alanlarda yürütülür ve gerçekleştirilir.

Arkadaşım, başbakana verilen yetkileri de tenkit etti. Bu tenkit, yani başbakanın bakanları azledebilmesi keyfiyeti; aslında hukuken 1961 Anayasasının bünyesinde mevcuttur; çünkü tayin eden azil yetkisine de sahiptir. 1961 Anayasasında da bakanların, başbakan tarafından devlet başkanına sunulduğu ve «Bu bakanlarla beraber görevimi yapabileceğim» esprisi, ruhu hâkimdir ve binaenaleyh başbakan ona «Çekil» diyebilmelidir; ama Türkiye'mizde bu tamamen yanlış anlaşılmıştır «Hep beraber geldik, hep beraber gideriz» diyen bakanlar görülmüştür. İşte, bunun tekrarını önlemek için, aslında bütün parlamenter rejimlerde -tek bir istisna gösterilemez- yani bakanlar kurulunun yasama meclisi önünde sorumlu olduğu ve gerektiğinde -Arkadaşımın tenkit ettiği- devlet başkanının yasama Meclisini feshedebildiği bütün rejimlerde, bakanlar doğrudan doğruya kendisini tayin eden başbakana bağlıdır. Başbakan istemezse ayrılır; çünkü meclis önünde sorumlu olan aslında başbakandır. Bu açıdan, arkadaşım Kalaycıoğlu'nun söylediklerine tamamen katılıyorum, yaptığı analiz tamamen doğrudur, çağımızın analizi budur. Biz bu analizi hafifletmek için belki de bir ölçü içerisinde bir öncülük yaptık ve 1982 Anayasasına, siyasî partilerin iç bünyeleriyle ilgili, 1961 Anayasasında mevcut olan hükümleri daha açıklığa kavuşturarak getirmeye çalıştık. Parti içinde oligarşiler oluşmasın diye bir seçim kanunu yaptık. Maalesef seçim kanunu, uygulanmaya vakit kalmadan değiştirildi. Şimdiki sistem ile tam oligarşiye doğru gidilecektir. Bakalım uygulamada ne sonuç verecek; onu da zaman gösterecektir.

Bunun dışında söyleyecek sözlerim yok. Demek istediğim şudur ki, asıl beni üzen husus, yargının ikinci plana atıldığıdır. Hiç böyle bir şey düşünülmemişti. Yargının bazı yetkileri kaldırılmıştır. Özellikle Anayasa Mahkemesinin, Anayasa değişikliklerini denetlemek yetkisine sahip olduğunu 1969'da iddia etmesi, sonra 1971 değişiklikleriyle bu yetkinin Anayasa Mahkemesinden alınması, buna rağmen, Anayasa Mahkemesinin, dünyada az görülen bir fikir cambazlığı ile diyeyim, yahut da bir ustalıkla diyeyim, kim bulduysa,

bu hakikaten şayanı hayrettir; Cumhuriyet maddesinin değişmezliği ilkesinden, hükmünden hareketle, «Cumhuriyet maddesinin değişmezliği Anayasada bir amir hüküm olduğuna göre, Cumhuriyetin niteliğini belirten Anayasanın ikinci maddesindeki konulara değinen bütün kanunları da, Anayasa değişikliklerini de, Anayasaya uygun olup olmadığını denetlemek hakkımdır; çünkü bu Anayasa değişiklikleriyle cumhuriyet rejimi değişir» diyerek, bir karar vermiş olmasını ve bu yetkiyi ortadan kaldırmak istedik. Bir Anayasa Mahkemesinin Anayasa iradesini denetlemeye hakkı yoktur. Üçte iki çoğunlukla verilip açıklanan bir Anayasa değişikliği, tamamen millî iradenin Anayasaya ilişkin bir iradesidir ve Meclisin açıkladığı bu iradeye Anayasa Mahkemesinin elbette saygı göstermesi lazımdır. Esasen, Anayasa Mahkemesinin, Anayasaya uygunluk denetimini sadece ve sadece teknik açıdan yapması lazımdır, yerindelik yetkisi bile yoktur. Yoksa, o zaman Meclisin yerine geçmiş olur. Anayasa Mahkemesinin yetkilerinin gayet sınırlı olduğunu belirtmek istedik. Bundan dolayı her halde arkadaşım «Yazdık, sınırladık, ikinci plana attık» diyor. Hayır, ikinci plana atmadık. Biz Anayasa Mahkemesine hakikî hüviyetini vermek istedik. Hakikî hüviyeti nedir, nasıl çalışmalıdır; bunu belirtmek istedik.

Çok teşekkür ederim efendim. Eğer bu konuda herhangi bir soru varsa, herhangi bir şüphe varsa gerekirse sabaha kadar tartışmaya hazırım.

OTURUM BAŞKANI — Efendim, müsaadenizle soruları en sona bırakacağız.

Bu çerçeve içinde Sayın Kalaycıoğlu'nun ekleyeceği bir şey varmıdır?

Doç. Dr. ERSİN KALAYCIOĞLU — Özellikle bir noktayı belirtmek istiyorum : Yasaların yazılış biçimi son derece önemlidir; fakat galiba ülkemizde henüz çok iyi anlayılamamış bir husus var. O da bir yasa maddesinin -Anayasada olsun, başka herhangi bir yasada olsun - mevcut olması demek, onun uygulanması demek değildir. Uygulama, bundan zaman zaman oldukça ayrı şekilde tecelli edebilecek bir durumdur. Bunu belirtmekteki amacım, yeni birtakım yasa maddeleri konurken, bunlara ilişkin olarak ortaya çıkan bir hayli yüksek umutlardır. Örneğin «Hep beraber seçildik, icabında beraber ayrılırız, yoksa tekil olarak ayrılman» türünden bir davranışın, bugünkü yasal çerçeve içerisinde de ortaya çıkabilmesi olanaksız değildir. Bunun ortaya çıkabilmesi, sadece ve sadece Meclisteki siyasal partilerin aldığı sandalye dağılımı ve bu sandalye dağılımındaki değişikliklerle be-

lırlenen bir durumdur. Eğer yine koalisyon benzeri bir durum ortaya çıkarsa, -ki bütün alınan tedbirlere rağmen çıkabilir; çünkü seçim yasaları bir aritmetik formülden ibarettir- eğer oy yeterince bölünmüşse, aritmetik formülü nasıl ayarlarsanız ayarlayın koalisyonla sonuçlanır. Bunu engelleyebilmeniz mümkün değildir. Eğer seçmen dört eşit bloka ayrılmışsa, her biri yüzde 25 oy veriyorsa ve her biri de yüzde 25 oyu birer partiye yöneltmişse, dört tane parti ile ortada kalırsınız. Bu çerçevede seçim aritmetiğinin nasıl ayarlanabileceğine, ne siyaset biliminin ne de matematiğin herhangi bir cevabı yoktur. Ondan sonrası keyfî ve sübjektiftir. Böyle bir durum ortaya çıktığında, yine bir kişi, «Ben tek başıma ayrılmam, toptan ayrılırsanız ayırırım, yoksa koalisyon sona erer» diyebilir ve bu mümkündür, imkânızda değildir. Dolayısıyla, birtakım yasal imkânlar tanımak, bu tür davranışları engelleyebilecek unsurlar değildir. Daha önemli olan unsurlar, temel itibarıyla birtakım normların, davranış kalıplarının ve koalisyonu oluşturacak partiler arasındaki bir zeminin temel unsurları üzerinde anlaşabilmektir. Hatta bir adım daha atacak olursak, eğer istikrarlı bir siyasal rejime sahip olmak istiyorsak, Türkiye'yi yönetmekte olan siyasal elitlerin, rejimin içerikleri konusunda ne zaman, nasıl davranacakları konusunda, hükümetten ne zaman ayrılacakları konusunda, muhalefete ne zaman düşecekleri ve iktidara ne derece önem verecekleri konusunda bir uzlaşma veya anlaşma temin etmeleri gerekmektedir.

Ben, bu şekildeki bir gelişimin henüz olduğunu göremiyorum. Bunun olamadığı ve gerçekleştirilemediği sürece de ciddi birtakım sorunlarla karşılaşmamız, büyük stres dönemlerinde olasıdır. Yani, büyük ekonomik bunalımlarda veya benzeri ortamlarda, çok partili rejimde, bu tür durumların ortaya çıkmasının engellenmesi fevkalade zordur. Bunun için, hangi tür yasal çerçeveyi oluşturursanız oluşturun, fazla bir çözüm bulabilmek mümkün değildir. Oluşması gereken ve Batı'da örneklerini görmüş olduğumuz -İngiltere'den bahsettım, diğer rejimlerden bahsettım- birtakım davranış kalıplarının ve teamüllerin yerleşmesidir. Bunların yerleşmesi zaman almaktadır ve büyük çaplı siyasal pazarlıkların ve uzlaşmaların sonucudur. Bunların temin edilebilmesi ise, yasalar kadar başka dinamiklerin de etkisi altındadır; özellikle bunu vurgulamakta büyük yarar görüyorum.

Teşekkür ederim efendim.

OTURUM BAŞKANI — Teşekkür ederim Sayın Kalaycıoğlu.

Sayın Heper, Buyurun efendim.

Prof. Dr. METİN HEPER — Fazla teferruata inerek, Sayın Aldıkaçtı ile tartışmayı sürdürmek istemiyorum. Mamafih, bir küçük teferruata değinmekte yarar var. Bu, yargıç ve savcı güvencesi meselesidir. 1982'den sonra, yargıç ve savcıların görevleri sırasında işledikleri suçlardan dolayı inceleme ve soruşturma yapma yetkisi Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulundan alınarak Adalet Bakanlığına verilmiştir. Bu çok önemli bir husustur. Temelde şunu söylemek istiyorum ve bu noktada sayın Aldıkaçtı ile aynı görüşte değiliz : Ben-deniz, neyin en iyi, neyin en kötü olduğunu burada ispat etmek niyetinde değilim, bunu yapmam da. Aslında tenkit de etmiyorum; 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarını irdeleyip, bu Anayasaların arkalarında yatan dinamikleri açıklamaya çalışıyorum. Özellikle 1982 Anayasasını savunmak Sayın Aldıkaçtı'ya düşer; çünkü Sayın Aldıkaçtı bu Anayasanın yapılmasına büyük katkıda bulundular. Ayrıca bir ideal modele bakarak, 1982 Anayasası çok iyidir yahut çok kötüdür demenin pek bir anlamı olduğunu sanmıyorum.

Üzerinde durmaya çalıştığım hususlar şunlar : 1982 Anayasası Türkiye'nin dinamiklerine uygun mudur, değil midir, Türkiye'nin bundan sonraki siyasal yaşamına yardımcı olacak mıdır olmayacak mıdır ve neden bu Anayasa yapılmıştır ve hangi dinamiklerin sonucunda bu Anayasa ortaya çıkmıştır?....

Yürütme mi birinci plandadır, yargı mı birinci plandadır? Bu husus dahi o kadar önemli değildir. Ancak bir noktayı gözden kaçırmamalıyız; 1982 Anayasası rejiminde yargı bazı yetkilerini kaybetmiştir. Bu, çok açık seçik bir olgudur. Asıl mühim soru şudur : Neden bu böyle olmuştur? O hususu evvelki sunuşum sırasında açıklamaya çalıştım : 1960 - 1970 döneminde yargı da toplumumuzu saran politize olma olgusundan kendisini kurtaramamış, 1974'te af konusunda kendini Türkiye Büyük Millet Meclisinin yerine koymuştur. Bu konuda sanırım Sayın Aldıkaçtı ile anlaşırız.

1982 Anayasasını yapanlar, Türkiye'nin yüksek menfaatleri açısından, yürütmenin belli bir kanadının önemli konularda devreye girmesinin garanti altına almaya çalışmışlardır. Öte taraftan, günlük politika ve genel olarak Türkiye'nin daha çok ekonomik konularındaki kararlar ve bu kararların yürütülmesindeki ağırlık hükümettedir ve yürütmenin, benim devlet kanadı dediğim, tarafsız olması gereken kanadında değil, hükümet yahut politik kanadındadır.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI — Sayın Heper'e bu konudaki katkılarında dolayı teşekkür ediyorum.

Aslında başkanın tarafsız olması ve kendi fikirlerini bu kürsüden, bu platformdan fazla iletmemesi lazım; ancak kısaca değinmekten kendimi alamıyorum ve düşünüyorum; acaba toplum olarak, kişiler olarak, devlet olarak biz her şeyi kuruma, yasaya, kurala bağlamaya çok mu alışır olduk? Acaba siyaset ilmi denilen ve yahut da siyaset denilen olgu, insanların belli bir siyasal çerçevede içerisinde davranışlarını birbirine karşı uyarlaması değil midir? Bu konuda acaba Anayasa kadar, bir ülke insanının, siyasal, kültürel, toplumsallaşması gibi, siyasal hayatımızın çeşitli kavramları da önemli değil midir?

Arkadaşım Kalaycıoğlu bunlara temas etti; fakat bunların da hiçbir zaman unutulmaması gerektiğine de inanıyorum.

Panele katılan konuşmacılara, sorularının olup olmadığını sormak istiyorum.

Evet efendim, sorunlarınız varsa arkadaşlarımız teker teker cevaplandıracaklardır.

Buyurun Sayın Kaynar.

Ord. Prof. REŞAT KAYNAR — Efendim, millî hâkimiyet bir realitedir; fakat şimdi bir başka realite var, o da, bunun kesintiye uğramasıdır. Bunun kesintiye uğramasını istemiyoruz, dava bu. Neden kesintiye uğramıştır; bunun üzerinde durmak gerekir. Cumhuriyetin ilanından sonra Rauf Bey ile İsmet Paşa arasında bir hâkimiyeti millîye meselesi ortaya çıkmıştır. İsmet Paşa, «Cumhuriyet, hâkimiyeti millîyenin tekamülüdür» demiştir. Rauf Bey ise, «Çeşitli yerlerde cumhuriyet vardır, esas mesele hâkimiyeti millîyedir» demiştir. Bu tartışma böylece sürüp gitmiştir ve Terakkiperver Fırkasının meydana gelmesine âmil olmuştur. Liderler arasındaki bu tartışmalar ayrıca bazı gelişmelere de neden olmuştur. İşte bu tartışmaların hâkimiyeti millîye fikrine zararı olmuştur. Bu nedenle Atatürk, «Bu konuda halkı mutlaka eğitmek gerekmektedir; yoksa şunun bunun arkasından gider» demiştir.

Türkiye'nin demokrasi ve millî hâkimiyet tarihinde bazı olaylar vardır; din, siyasete alet edilmiştir -bunu geçmiş partiler için söylüyorum- bu da millî hâkimiyeti kesintiye uğratmıştır. Millî hâkimiyeti isteyen insanlar, tarih için bu prensip üzerinde hassasiyetle durmalıdır.

Teşekkür ederim Sayın Başkan.

OTURUM BAŞKANI — Efendim, biz de size teşekkür ediyoruz. Panelimizin konusu, aslında 1982 Anayasasında, yasama, yürütme ve yargı ilişkileri olduğu için, panele katılan arkadaşlarımız büyük ölçüde bu Anayasanın çerçevesi içerisinde tartışmalar yapmışlardır; fakat çıkış noktamız hâkimiyeti millîye prensibi olduğundan ve burada bunun için toplandığımızdan, katkılarınız bizler için son derece yararlı olmuştur.

Sayın Heper, kendi konuşmasında, hâkimiyeti şahsiye üzerinde durmuştu. Ulusal egemenlik prensibinin başka bir unsuru sizin söylediğiniz çerçeve içerisinde değerlendirilebilir. Ayrıca, yine eğer zamanımız olsa idi, burada bir dış politika mevzuu üzerinde de durabilirdik. Atatürk'ün Osmanlılardan farklı olarak geliştirmiş olduğu bu hâkimiyeti millîye fikrinin bir ölçüde de gereğinin Osmanlı'nın hâkimiyeti siyasiye kavramı üzerine bir cevap teşkil ettiği; amacın, saltanatı elinde tutan bir zümrenin yanı sıra, ülke içerisinde binbir imtiyaza kavuşmuş bir ekaliyet tabakasının bertaraf edilmesi, siyasal hâkimiyetinin ekseriyete verilmesinin olduğu; bunun da ötesinde, hâkimiyeti millîyetinin, Atatürk'ün kullandığı, millî mücadele safhasındaki başka bir unsurun da millî istiklal olduğu ortaya çıkacak idi. Fakat, bugün genel çerçeve içerisinde kaldık.

Sayın Aras, buyurun efendim.

ABDULHALİM ARAS (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Başkanı) — Efendim, 1921 ve 1924 Anayasaları millî hâkimiyetin temeli olarak Türkiye Büyük Millet Meclisini görüyor. 1961 Anayasasında bundan uzaklaşıldı, 1982 Anayasasında da öyle. Bu konuda yeni bir panel yapma düşüncesi ortaya çıkmaktadır. İnşallah bir başka panelde bu Anayasa sistemleri içinde, yürütme, yasama, yargının bir mukayesesini yaparız.

Görülüyor ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi, egemenlik konusunda yegâne mihrak noktası. Türkiye Büyük Millet Meclisini bu organların ortasından çektiğiniz takdirde, tanıdığım bir bilim adamının ifadesiyle, ayakta kalamaz. Ne Yargıtay ayakta kalabilir, ne Anayasa Mahkemesi ayakta kalabilir, ne Cumhurbaşkanı ayakta kalabilir; bunların hepsinin kaynağı Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Cumhurbaşkanı Türkiye Büyük Millet Meclisi seçmektedir.

1982 Anayasasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin ağırlığını hissettirmek mümkün olabilir miydi? Bu konunun bir tartışma konusu olarak ele alınabileceğini, bu sempozyumlarda, panellerde bunun sağlanabileceğini şahsî kanaatim de bu olduğu için arz ediyorum.

BAŞKAN — Teşekkür ederim efendim. Biz de bu görüşlerden yararlanma imkânını bulduk.

Buyurun efendim.

SORU — Efendim, hep hâkimiyeti milliyeden söz ediliyor; acaba millet bunun farkında mı? Yani bizim kapıcı Cemal efendi, verdiği vergi ile valinin maaşının verildiğinin farkında mıdır acaba?.

OTURUM BAŞKANI — Başka sorusu olan?. Yok.

Sayın Aldıkaçtı, buyurun efendim.

Prof. Dr. ORHAN ALDIKAÇTI — Açıkladığınız husus daima akla gelen bir soru. Demokrasi tartışması yapıldığı zaman daima bu söylenir. Halk oylaması yapıldığı zaman bu soru yalnız Türkiye’de değil İsviçre’de dahi ortaya atılır. «Halk oylamasında, kanuna evet diyor hayır diyor; acaba okudular mı» vesaire vesaire deniyor. Bu, demokrasinin bünyesine bağlı bir soru ve bir varsayım; demokrasi bir varsayımdan hareket eder, insanların eşit olduğunu kabul eder ve insanların kafa hesabı eşit olduğunu kabul eder. Kafa deyince beyin içindekini söylemiyorum; teker teker eşit olduklarını ifade eder. Onun için de bir öğretim üyesi ile sizin kapıcı Cemal’in oyu arasında hiçbir fark yoktur; ama kapıcı Cemal anlar, anlamaz, demokrasi onunla meşgul olmaz. Eğer olur dersanız tekrar sınırlı oy sistemine dönmemiz gerekir. Belki Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu gibi, biliyorsunuz belki, «Zencilere Anayasadan imtihan ederek oy verdiririm» diyorlar vesaire.

SORU — Yasama ve yargı açısından öyle de yürütme açısından sordum ben efendim.

OTURUM BAŞKANI — Arkadaşımızın sorusunda herhalde şu vardı : Ben buna bir nükte ile cevap vermek istiyorum : 1980 yılında asistan olarak üniversiteye girdim, iktisat fakültesinde çalışıyordum doktor asistan olarak, o zaman hanımın pederinden intikal eden bir dairemiz vardı ve onun gelir vergisini vermek zorundaydık. Hanım «Al bunu git yatır» dedi. Bir iktisat fakültesinde, bir öğretim üyesi olarak gittiğimde sıkıntılar çektim, dilekçeyi doldurup o vergiyi yatırmakta. Dışarıda bir ilkokul mezunu bir arzuhalci vardı o doldurdu, yani bu belli ölçüde bilgi sahibi olmanın sadece demokrasiye katılım amacı olmayacağını, bunun başka bir çerçeve içerisinde değerlendirilmesi ve Sayın Heper’in dediği gibi ruhunun, lafzının sindirilip, icraatın daha sonradan gelmesini beraberinde getiriyor galiba.

Bundan sonra hemen şunu sormak istiyorum, Sayın Heper'in acaba ilave edeceği konular var mıdır diye düşünüyorum.

Prof. Dr. METİN HEPER — Efendim, arkadaşımızın sorduğu sual bendenize son derece ilginç geldi. Aslında bu konu başka önemli bir konu ile ilgili : Türkiye'de siyasal partiler nasıl kurulur, siyasal partiler toplumdaki birtakım ihtiyaçların sonucu olarak mı ortaya çıkar, toplumda bazı gruplar bir araya gelip yeni bir siyasal parti ihtiyacını mı hissederler, yoksa partiler toplumdan özgür olarak kurulup sonra kendilerini topluma kabul ettirmeye mi çalışırlar?.

Aslında bu çok temel soru sizin sorunuzla ilgilidir. Türkiye'deki duruma baktığımız zaman, bendeniz daha çok Türkiye'nin ikinci modele uyduğunu düşünüyorum. Türkiye'de siyaset büyük ölçüde seçkinler arasında oynanmakta. Bazı partiler de bu şekilde ortaya çıkmaktalar. Bazı partiler, siyaset adamları arasındaki tartışmaların sonucunda ortaya çıkmakta, sonra halka dönülüp «Siz bizi desteklersiniz değil mi?» denilmekte.

Binaenaleyh, bu açıdan sorulan soru son derece önemli. Öte taraftan Türkiye 1980'lerden sonra önemli bir değişim içine girdi ve yukarıda özetlediğim durum giderek değişmeye mahkûm. «Sokaktaki adam» diye tanımladığımız ve biraz da küçümseyerek bu ifadeyi kullandığımız insanlar, artık bilinçlenmekte. Geçen gün başımdan geçen bir olayı anlatayım. Arabama benzin alıyordum; benzin dolmayan kişi «Türkiye'nin sonu ne olacak, nereye gidiyoruz?» dedi. «Fena değil, inşallah iyiye gidiyoruz» dedim, çünkü hemen oradan ayrılmak zorundaydım. «Yok o kadar iyiye gitmiyoruz, bakın benim elime 80 bin lira geçiyor, ben epeyce iyiyim; halbuki asgari ücret alan bir kişinin eline şu kadar para geçiyor, bu kişi bu parayla nasıl geçinir abi» diye sordu. Şimdi, tabii ne söyleyeyim, diye düşünürken «Biz ekonomik bakımdan hiçbir zaman kendimize gelemeyecek miyiz?» diye sordu.

Ayrılmam lazımdı ve dedim ki, «Bizim ülkemizde petrol yok biraz da o yüzden oluyor.» Bunun üzerine «Ama abi, başka ülkeler de petrol yok, yine de bizden çok daha iyi durumdalar.» İşte halkımız bu durumda, bu hususu nazarı dikkate almamız lazım.

OTURUM BAŞKANI — Teşekkür ederim.

Sayın Kalaycıoğlu, katkınız var mı?

Doç. Dr. ERSİN KALAYCIOĞLU — Efendim, siyasal katılım Türkiye'de zannedildiğinden çok daha yoğun biçimde olmaktadır. Gerek 1960'larda ve gerek 1970'lerde yapılmakta olan araştırmalar temel itibarıyla bunu göstermiştir. Bu çalışmalardan anlaşıldığı kadarıyla seçmen çıkarının ne olduğunu fevkalâde iyi bilmektedir.

İkincisi; yürütmeyle genellikle ilişkidir seçmen; fakat yürütmeyi de bu aşamada ikiye ayırmanız lazım, seçmenden başladığınız zaman daha ziyade seçmen en yakın çevresinde bulunan hükümetle ilişkidir, bu da genellikle yerel hükümet olabilmekte, merkezi hükümet olmamaktadır. Dolayısıyla, olay biraz daha karmaşık zannettiğimizden ve yerel hükümet üzerinde bir hayli talep var. Gene sayın milletvekilleri her gün yaşamaktalar, yoğun bir seçmen talebiyle karşı karşıyalar ve dolayısıyla seçmenle olan temasları fevkalade yoğun.

Şunu belirteyim, 1978'de yapmış olduğumuz bir anket çalışmasında, Türkiye'nin çok farklı yerlerinden (Anket kırsal kesimde yapılmıştır) alınan sonuçlarda, o bölgelerde yaşayan nüfusun hemen hemen yüzde 20'ye yakınının her yıl muhtazaman milletvekillerine, yerel hükümete ve Ankara'daki merkez bürokrasisine birtakım somut sorunlara cevap alabilmek için başvurmuş olduklarını göstermektedir. Bu son derece yoğun bir talep akışı olduğunu gösteriyor. Onun dışında Batı'da yapılan araştırmalarda da, buradaki kişilerin bu derece fazla bilgili olduklarını gösteren herhangi bir kanıt yok.

Nitekim, 1940'lardan beri Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan siyaset bilimi araştırmaları, seçmenin siyasal faaliyet hakkında fazla fikri bulunmadığını, demokratik sistemin nasıl işlediği hakkında da fazla bir fikri olmadığını, hatta demokrasinin birçok varsayımının geçerli olmadığını ispat etmiş bulunmaktadır.

Son olarak belirteyim, 1960'ların ortalarında Michigan'daki bu tür saha araştırmaları merkezinde siyaset bilimcilerinden birinin yapmış olduğu araştırmaya göre Amerika'da ancak nüfusun yüzde 2,5'u siyasal olaylar hakkında etraflı bilgiye sahiptir. Geri kalan kısmı bunlar vasıtasıyla olaylardan haberdar olmaktadırlar, bunun çok belirgin birtakım örnekleri de var. Biz bu konuda ayrıntılı çalışma maalesef yapamıyoruz Türkiye'de, 1976 seçimlerinde Başkan Ford, Polanya'nın yerini şaşırdı münazara sırasında Carter ile konuşurken. Polanya'yı şöyle Karadeniz'in kuzeydoğusuna falan getirip oturttu. Bunun hemen arkasından telefonla Michigan'daki merkez bir anket yapmıştır, yapılan anket sonucunda nüfusun yüzde yarımına yakın bir kısmı Ford'un gafını farkettiği anlaşılmıştır, Televizyon başında izleyen sayısı Amerikan seçmenin yüzde 80'i. Ondan sonra anket gece 11.00'e doğru tekrar yapılmıştır ve bu oranın 1,5 - 2'ye çıktığı görülüyor, ertesi sabah gazetelerde manşette görülen haberde ancak seçmenin % 15'inin farkında olduğu saptanmıştır. Bu sonuç eğitim olayının fevkalade gelişmiş ve yaygın olduğu bir memleketteki durum.

Dolayısıyla, Türkiye’de çok farklı bir durum olmadığını söylememiz mümkün herhalde.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI — Efendim, sonuç olarak toplantıyı güzel bir sözle kapatmak istiyorum. Bu söz «Özgürlük benim karakterimdir» ve sahibi Atatürk’tür. Ulusal egemenlik, demokrasi ve halkın katılımının tartışıldığı böyle sempozyumlarda herhalde olumlu bir sürecin de Türkiye’de işler halde olduğunun güzel bir göstergesidir. Yalnız oturumu kapatmadan önce Ersin Kalaycıoğlu arkadaşımızın değindiği bir hususa girmek istiyorum.

Sayın Kalaycıoğlu, «Milletvekillerini gördükleri vakit seçmenler bırakmıyorlar, birtakım taleplerle geliyorlar» demişti. Ben de diyorum ki, biz de devamını bozmayalım, biz de Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü ve diğer bölümlerin öğretim üyeleri olarak çeşitli çalışmalar yapıyoruz. Bu çalışmalarımızın büyük bir kısmı İnkılap Tarihi üzerinedir, Millî Hâkimiyet prensibinin araştırılması üzerinedir; fakat bugün üzümlere söyleyebilirim ki, enstitümüzün elemanları İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve hatta Yunanistan, Arnavutluk, Mısır arşivlerinde çalışabilmektedirler, fakat Cumhuriyet arşivimizdeki, belgeleri biz enstitü olarak inceleyememekteyiz, bu mümkün olmamıştır.

Şimdi, bu konu üzerinde çalışacağız, araştırma yapacağız ve bunu halka indirgeyeceğiz, kapıcı Cemal’e götüreceğiz; ama nasıl yapacağız. Bu konuda bir istifham hemen beliriyor. Bunun dışında ikinci olarak; Üniversitemizdeki sayın öğretim üyeleri ve bizim enstitüdeki bazı arkadaşlarımız, paneldeki bazı arkadaşlarımız Millet Meclisinde çeşitli anketler yapmaktadırlar. Bugünkü Millet Meclisi içinde bu konuda kendilerine gösterilen yakınlık ve alakadan dolayı biz şu çerçeve içerisinde size şükranlarımızı arz etmek isteriz. Ancak, eğer siyaset tatbikçileriyle siyaset gözlemcileri ve bilimcileri arasında bir iletişim bağı kurulacaksa, burada biz sizlerin katkılarının daha fazla olmasını ve bundan sonraki toplantılarda da sizi bu panelde, bu masanın etrafında görmek istediğimizi vurgulayarak bitirmek istiyorum. Sizin himayenizde gerçekleştirilen bu panelden dolayı tekrar teşekkür ediyoruz, sizlerin namına da ben bu panele katılan kıymetli öğretim üyesi arkadaşlarıma, büyüklerime de ayrıca şükranlarımı arz ediyorum. Sabrınız için teşekkür ederiz.

Sağolun.

